

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 1 ȘI 15 v. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura. Creștină». Blaj— Balázsfalva.
--	--	---

La venirea Spiritului Sfânt.

— Cugetări de Rusale. —

Fără de sărbătoarea Rusaliilor, fără de pogorirea Spiritului Sfânt preste Apostoli, fără de îndreptarea și povățuirea lor și a urmașilor lor cu înțelepciunea și inspirațiunea Lui nevăzută, viața noastră sufletească n'ar fi deplină, lipsindu-i tocmai suflul de viață și putere. Căci pentru călăuzirea și mântuirea neamului omenesc, nu-i de ajuns numai Crăciunul cu nașterea minunată a lui Hristos, care răsărit-a lumii lumina cunoștinții; nu ajunge nici preasfânta Lui viață pământească, cu pildele, învățăturile și îndemnurile ei dumnezeiești; n'ar fi de ajuns nici patimile și moartea Lui, prin cari a răscumpărat lumea din robia păcatului — deși și numai cu atâta mântuirea noastră ar fi asigurată și datoria noastră cea veșnică plătită; — a trebuit să urmeze pentru mângăierea și întărirea noastră minunea cea mare a învierii de a treia zi, măreața înălțare la cer, și — aceasta mai ales — *coborîrea Spiritului Sfânt* preste Apostoli.

Hristos, în ceasul amar al despărțirii, însuș a spus ucenicilor Săi, că lucrul început de El încă nu-i desăvârșit, ci, dacă se va duce El la Părintele Său, le va trimite Mângăitor, care să rămână cu ei și să-i po-

vățuiască până la capătul veacului: „Încă multe am a Vă zice — a grăit Mântuitorul —, ci acum nu le puteți purta. Iar când va veni acela, Spiritul Adevărului, va învăța pe voi tot adevărul; că nu va grăi dela Sine; ci câte va auzi, va grăi și cele viitoare va spune voue“... Fără de Rusalii, adecă fără de ajutorul dumnezeesc al Spiritului Sfânt, creștinătatea ar fi ca o naie gata de plecare, care are drumul larg deschis în nemărginirea mărilor, busola conducătoare și toate celealalte, i-ar lipsi însă tocmai puterea vaporilor care s'o urnească și pornească, care să-i dea duh și vieață.

Cuvine-se deci cu adevărat, ca astăzi mai mult decât oricând să ne rugăm cu Sfânta Maică-Biserică: Doamne, cea ce pe Preasfântul Tău Spirit în ceasul al treilea L-ai trimis Apostolilor Tăi, pe Acela, Bunule, nu-L luă dela noi, ci-L înnoește întru noi, cei ce ne rugăm Ție.

BCU Cluj / Central *University Library Cluj

Fiindcă Rusaliiile sunt plinirea și desăvârșirea lucrării dumnezeiești începute de Hristos, la Rusalii prăznuim cu adevărat arătarea între noi a aceluia minunat neam nou de oameni, cari, după cuvântul Evangelistului, nu din sânge, nici din poftă trupescă, nici din poftă bărbătească, ci dela Dumnezeu s'au născut; astăzi prăznuim cu adevărat ivirea fiilor lui Dumnezeu în mijlocul fiilor lumii!

Și acest minunat neam nou, acest glorios tertium genus, acești fii ai lui Dumnezeu, cari sunt capodopera lui Hristos pe pământ, simțindu-și puterea sfântă a chemării, au pornit să cucerească lumea în semnul crucii, înscriind pe ea și înscriind în suflete, cu încrederea biruinței sigure, cereștile cuvinte: În acest semn vom învinge! Și a cucerit și stăpânit veacuri de-a rândul lumea prin cultura ce-a creat, și prin spiritul ce-a imprimat. Ar fi de prisos a arăta aci mai pe larg, cum s'a făcut acea cucerire măreață. Cuvintele lui Tertullian din sentențiosul Apologetic: sângele martirilor e sămânța creștinilor, ne lămuresc în deajuns. Totuși să ascultăm, cel puțin pentru frumusețea lor, cuvintele aceluia care mai mult a ajutat, cu agerimea minții

sale fără păreche, la izbânda creștinătății dela sfârșitul veacului al patrulea și începutul veacului al cincilea, Sf. Augustin, care într'o rugăciune către Spiritul Mângăitor zice: Întărit cu darul Tău a putut îndurâ diaconul și întâiul mucenic Ștefan potopul de pietri, revărsat asupra-i de Jidovii cei fără de lege; întăriți de darul Tău mergeau voioși Apostolii înaintea sinedriului jidovesc, pentrucă se vedeau învredniciți a suferi ocară și batjocură pentru numele lui Isus; întărit de darul Tău zicea un Apostol, Andreiu, înainte de a fi pironit pe cruce: O cruce dumnezească, pe care dorind am dorit să pățimesc, pentru a mă putea asemui Domnului și în patimele mele; puterea darului Tău a întărit pe cei dintâiu dintre Apostoli (Petru și Pavel), ca cel dintâiu să îndrăznească a-și cere restignirea, iar celălalt să nu se înfrice de tăișul sabiei; darul Tău numai a putut să și-l răscumpere Sf. Bartolomeu, lăsându-se mai bine să fie jupuit de viu decât să se lapede de Hristos Mântuitorul Său; și tot numai pentru darul Tău Sf. Ioan a fost în stare să înghită paharul cu venin; darul Tău a ajutat pe mucenicul Laurențiu, să rabde flacărele rugului... și tot numai darul Tău dumnezeesc a putut înveseli atât de mult pe fecioara, care, dusă fiind în prinsoare, cântă și se bucură, ca și cum ar fi fost dusă la nuntă... Dar nu ducem mai departe firul biruințelor, care s'ar putea toarce și mai mult decât l-a tors Sf. Augustin. Ne mulțumim numai a zice încă odată, că *acest spirit creștinesc a stăpânit lumea întregă, până bine de curând.*

Am zis până bine de curând, căci nu sunt mai mult ca 150 de ani, decând o parte a omenimii a început a se „lumina“, a se „emancipă“ și „civiliză“, urmărind alte ideale și tăindu-și, în vederea acelor ideale, altă matcă de gândiri și de simțiri. Dela „Spiritul legilor“ (1748), dela „Enciclopedia franceză“ (1751), dela Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Adam Smith etc., ideile așa numite „moderne“, au prins a se lăfi tot mai mult tăgăduind sau ignorând, pe de-a întregul sau în parte, creștinismul, și încercând a pune totul pe alte temelii: educația tinerimei, căsătoria, statul, Biserica scl. Și să nu se uite, că această mare operă de distrugere a fost încurajată și patronată de însuș regele Franței Ludovic XV., în deosebi de cancelarul său d'Agusseau și de ministrul de războiu, contele d'Argenson, încât, când Fréron a atacat Enciclopedia, din punct de vedere creștinesc, în revista sa „L'année littéraire“, a fost încarcerat în Bastille, iar revista sa sistată (de bună seamă în numele libertății

și egalității, pe care o propovăduiau cu atâta râvnă acei Apostoli!). Mai târziu protecția filosofilor enciclopediști, a luat-o faimoasa Madame de Pompadour, fără să-și dea seama firește, că masele luminate de protejații lor, vor avea să-i măture odată pe ei înșiși....

Și ideile acestea, și astăzi se propagă în cercuri tot mai mari, mulțămită presei ovreești, liber-cugetătoare, admirabil organizate, — și profesorimei liber cercetătoare, care încă smințește multe minți tinere, încât într'adevăr e plină lumea de acestea idei scrintite, mai mult poate decât atmosfera de bacili și miasme stricăcioase. Ca să ne facem însă cu toate acestea o închipuire despre starea aceasta tristă, aflăm de bine a reproduce aci tabloul desemnat de mintea zăpăcită alui *Hermann Ronge*, și cu el dimpreună a tuturor tinerilor danezi de prin anii 80 ai veacului trecut: „Cu toții așteptau surprerea desăvârșită a creștinătății, declararea republicei sociale și venirea unei omenimi noi, mai fericite într'un păgânism renăscut. Toate semnele vremii arătau, că o astfel de nădejde e îndreptățită. În Franța, republica liber-cugetătoare purtă o prigonire plină de biruințe în potrive creștinilor. Libera cugetare italiană alungă călugării și călugărițele din cetățuile obscurantismului și ridică statue pentru panteistul (Giordano Bruno), care a murit pe rugul intoleranței. În Germania eră social-democrația ateistă și materialistă ca o oaste puternică, iar brandesianismul își făcea turneul triumfal prin Nord. Tot ce valoră în întreagă Europa eră înrolat în oastea revoluției, sub steagul răsbunător al nouilor idei. În Anglia erau Darwin și Spencer, Mill și Swinburne, în Franța Taine și Renan, Zola și Goncourt, în Germania Strauss, Feuerbach și Heyse, în Rusia Turgenjew, în Italia Carducci, în Nord Ibsen și Björnson, Strindberg și Brandes, Iacobsen și Drachman. Tinerimea daneză își simțea sigură cauza sa sub pavăza acestor nume; ea eră în slujba unei armate, care eră condusă de toate spiritele mari ale timpului. Lor trebuia să le urmeze; în afară de ceata aceasta a cavalerilor adevărului și libertății, totul eră deșertăciune, întunec și prostie, obscurantism și reacțiune. Din înălțimile ideale ale existenței, de pe Olimpul artei și al poeziei priveau în semn de binecuvântare eroii neuitați ai omenimei libere: Lessing și Kant, Herder și Goethe, Byron și Shelley. Mai departe nu mergeau privirile; cu veacul al XVIII-lea se încheia istoria lumii

și numai povești și fabule nelămurite le vorbeau despre renaștere, despre veacul de mijloc, și despre anticitate¹⁾.

Tabloul acesta e aproape neschimbat și astăzi.

Unele raze streine aruncă o lumină cu totul nouă în mijlocul acestei lumi, și prevestesc un nou răsărit de soare: ivirea din nou a Spiritului Adevărului și Dreptății, care va mângăia iarăși cu lumina și căldura lui binefăcătoare lumea întreagă. Cuceririle din ce în ce mai mari ale unor scriitori ca *Fr. Coppée, Huysmans, Baumgartner, Paul Bourget, Sienkiewicz, Iörgensen* ș. a., cu tendințe creștinești atât de pronunțate, sunt cea mai puternică dovadă despre aceasta.

Dar nu numai arta și poesia, cari fiind înzestrate de altfel cu sensoriile cele mai fine, se și cuvine, ca mai întâiu decât oricare alta manifestație sufetească, să simțească și să găsească adevăratul izvor al luminei și al inspirațiunei, ci știința mai cum-pătată și rezervată încă se apropie tot mai mult de temelia vieții omenești, care este: Religiunea. Ce deosebire mare este de pildă între un *Dr. Wilhelm Branca* — ca, de *Reinke*, „Iesuitul Evangelic“, *Brass*, *His* și întreg „*Keplerbund*“-ul credincios, nici să nu mai amintim — și între naturaliștii veacului trecut: *Schleiermacher, Moleschot, Vogt, Büchner*, cari ziceau cu atâta îngâmfare, că omul de știință nu cunoaște altceva, decât corpuri și însușiri de-ale corpurilor, iar ce este dincolo de acestea, o botează metafizică, pe care o tratează apoi ca pe-o aberație a spiritului omenesc. Astăzi *Branca* scrie că credința în Dumnezeu și într'un „conținut spiritual al lumii“ — *der Gedanke an einen geistlichen Inhalt der Welt*, cum zice el — nu împiedecă pe nime de a fi un adevărat om de știință, și că e pur și simplu o poveste vorba aceea, că omul de știință trebuie să fie neapărat ateist. Și oare spus-a cineva cuvânt mai greu de osândă ca acesta în potriva lui *Haeckel* care, distrugând credințele cele mai sfinte ale poporului și răpindu-i convingerile religioase, cari singure-i sunt spre ajutor și mângăiere în greul vieții, arată tot atâta simț față de viața sufletească a semenilor săi, ca și rășboinicul *Napoleon* față de viața trupească a oamenilor²⁾.

¹⁾ Vezi minunata carte alui *I. Iörgensen*: *U. I. Frau von Dänemark*. Übers. *I. Mayrhofer*. *Kempton* 1908 p. 28—9.

²⁾ *Wer das, was Zahllosen ein inneres Bedürfnis, eine heilige Überzeugung... ist, so herunterzieht, ... wie Haeckel das mit dem Glauben Anderer... in seinen ‚Welträtseln‘ tut, der bezeugt gegenüber dem Geistesleben seiner Mitmenschen ganz dieselbe Gesinnung, wie sie der I. Napoleon gegenüber deren körperlichen Leben so deutlich zum Ausdruck brachte, mit seinen bekannten: Ich spucke auf das Dasein v. hunderttausend Menschen“.* Cf. *Branca*, *Der Stand unserer Kenntnisse vom fossilen Menschen*. *Leipzig* 1910. p. 104.

Și ne-am mai putea provoca și la mulți alții, cari fac cea mai frumoasă apologie a religiunii creștine, dar ne mărginim a spune cu părintele *E. Wasmann*, că adevărata problemă a cugetării moderne — și preste tot a oricărei cugetări — nu e monismul lui Haeckel sau teismul fără dogme, cum zice Branca (dogmenloser Theismus), adică animal vertebrat fără de vertebre cum îl ironizează păr. *Wasmann* în limbaj naturalist, ci monism Haeckelian de-o parte, și creștinism întemeiat pe credința într'un Dumnezeu *personal* de altă parte. Acest creștinism istoric este acela care a ridicat omenimea la starea înfloritoare de cultură, în care se află azi — nu credința nelămurită într'un „conținut spiritual al lumii“, nu un teism fără de dogme pe cari le pot iscăli și moniștii — și tot numai acest creștinism întreg și adevărat va fi în stare să ridice omenimea iarăși din pierirea, cu care-o amenință civilizația modernă, fără de suflet. — Și noi credem, că până-ce nu va ajunge mintea omenească la adevărul întreg și definitiv, nu se va putea astâmpără, ci vecinic va protestă și se va revoltă până când odată, cu noțiunea Cauzei Prime a lumii, nu va primi și numele. Atunci va triumfă Spiritul Adevărului!

Ci noi să ne îndreptăm mai departe spre alte culmi.

Din înălțimile ei de învățătoare a vieții și mărturisitoare credincioasă despre pășaniile trecutului, *Istoria* ne arată perspective și mai minunate, decât științele naturali, cari rămân mai mult numai pe terenul sigur al experimentelor, „al certitudinii absolute“, și rar se avântă în înălțimile speculației. *Dr. Karl Lamprecht*, unul din cei mai renumiți istorici ai timpului nostru, vorbind la congresul societății „Verein für das Deutschtum im Ausland“ zicea între altele: „Vă rog să nu exagerați evenimentele economice. Valoare durabilă pentru streinătate au numai lucrurile, cari se pot transportă acolo, în vase fine și solide, iar acelea sunt numai lucrurile cele mai înalte și mai generali ale istoriei universale. La noi nu mai dănuște economia națională a vechilor Inzi, dar trăește basmul indic, transmis nouă de memoria atâtor sute și sute de generații, cari l-au păstrat. Nu raporturile economice sunt mai însemnate, și cu atât mai puțin cele mai însemnate, în lume; raporturile omenești cele mai însemnate sunt religiunile universale, pentru că numai gândul, fie păstrat în memorie, fie în forma poeziei, muzicii sau a oricărui fel de scrisoare, numai acest gând biruște mai mult decât sârmele telegrafice sau telefonice: gândul

singur străbate totul. Vă veți da seamă de acest adevăr și veți avea și un minunat sentiment istoric, dacă veți asista vreodată la o piesă de Sofocle: „Antigone“ de pildă, și veți pleca de de acolo cutremurați, și vă veți întreba: Unde-i pulberea celui, ce a făcut toate aceste minuni? Ea nu se mai găsește nicăiri, dar toate gândurile minunate pe cari le-a gândit el, trăsesc și acuma. De aceea să nu exagerăm faptele economice, ori câtă importanță ar avea ele de almintrelea“.

Și dacă științele naturali și istorice, ne arată nizuinți atât de superioare și ating înălțimi ca cele văzute, ce va trebui să zicem despre acelea cari per excellentiam sunt spirituale, înțelegem: *filosofia și etica*?

Netăgăduit libertatea de gândire a produs și aci multă încurcală. Aproape fiecare cugetător își are sistemul său și teoriile sale, încât ne aflăm aproape ca într'un labirint. Cu toate acestea, se pot desluși și aci aspirațiuni comune și anume: cuceririle din ce în ce mai impunătoare ale *idealismului*! Congresele filosofice din urmă, ținute la Genève și Bologna, o dovedesc aceasta, iar filosofi ca Berson, Eucken, Külpe (elev alui W. Wundt, care a abandonat însă teoria paralelismului psihofisic a măestrului, ca pe una care nu ne mai poate îndestula astăzi) și alții, ne încredințează tot mai stăruitor despre triumful idealismului asupra pozitivismului. În deosebi *Eucken* — cel încununat cu premiul Nobel — arată o mare aversiune față de cultura modernă tehnică și față de utilitarismul ei strâmt și sec, învinuindu-o, că în loc de liniște și fericire, ea n-a adus decât trudă, griji și nevoi... Acestea mari neajunsuri ale culturai moderne însă abia dacă le-a fixat cineva în cuvinte mai potrivite, decât episcopul Albei-Regale, *Prohászka*, care la congresul catolic din Seghedin a spus următoarele: „Lumii de astăzi îi place a se numi individualistă, dar individualitatea nu-i capodopera ei; se mândrește cu socialismul ei, dar are mai mult grija instituțiunilor, decât a singuraticilor; puteri tehnice produce cât vrei, morale însă foarte puține sau de loc; se avântă în înălțimile cerului cu aeroplanelle sale, dar în aceeaș vreme se prăbușește de pe piscurile idealismului; organizează massele, dar desbină indivizii; visează armonii sociale, dar aruncă pe om în cea mai strigătoare disarmonie; ridică centre peste centre economice și culturali, dar ia centrul de greutate și tulbură echilibrul sufletului; n'are termin moral: n'are putere de însuflețire; înțelege întru câțva lumea încun-

jurătoare, dar pe sine nu se înțelege; cuprinde, cucerește, câștigă tot noi și noi terene, descoperă chiar polul nordic, dar pe sine și sufletul său și-l pierde...”

Bine înțeles, lumea aceea ideală, după care se doresc cei mai buni dintre cugetătorii moderni (Eucken, Bergson, Boutrou ș. a.) nu e tocmai lumea creștină, atât de senină, ci mai mult sau mai puțin aceea nebuloasă a panteismului, din care, durere, anevoie se desfac și astăzi capetele gânditoare. Aceasta însă nu probează altceva, decât ca mintea omenească dacă nu-i legată de adevăruri veșnice, așa precum vedem de pildă că-și leagă și țăranul nostru fânul în clăi, ca să nu i-l ducă vântul și puhoaietele, e osândită să balanseze între extremități. Noi să ne mângâiem însă, că dacă vor urmă înainte pe calea apucată către acelea înălțimi spirituale, atunci în adevărul final și definitiv, ne vom întâlni și cu aceia cari vor umbla chiar pe căi diferite de ale noastre: e doar numai un vârf de munte, și adevăr final încă numai unul poate fi! Aceasta înseamnă, că Spiritul Domnului, Spiritul Adevărului va împlea lumea întregă!

Și acum să mai ascultăm și *etica* care prin rostul lui *Fr. W. Foerster* glăsuște astfel: „Reîntorcându-mă la viața reală și la adevăratele probleme ale omului, mi-am schimbat cu totul direcția... Am început a privi cu alți ochi creștinismul. Înainte vreme mi se părea strein, învechit, lipsit de viață; acum însă înțeleg, că eu fusesem cel strein și lipsit de viață. Și sunt adânc convins. că mulți contemporani ai mei, dacă vor umbla pe cărările adevăratei vieți, nu pot s'ajungă la alt rezultat decât mine“... Iar airea: „Cura mea radicală o dovedesc tuturor acelor optimiști, cari îmi disprețuesc cu un zimbet suveran schimbarea mea „reacționară“. Sunt aderentul democrației în cele politice, dar în cele spirituale-morale, eu cred că ar pricinui încurcături incalculabile. E aproape de necrezut, la ce păreri deșănțate și arbitrare ajung oamenii, dacă rup cu marile tradiții ale trecutului, și se lasă conduși exclusiv de mintea lor îngustă și de experiențele lor neînsemnate. Savanți serbătoriși și ce bazonii sunt în stare să spună, în cele de morală și religione. Mai ales, că ne aflăm numai la începutul „emancipării“. Nu vreau să zic, că n'ar fi acum timpul potrivit pentru o regenerare morală. Ci, numai acela ne poate deschide ochii, care a putut zice despre sine: „Eu sunt lumina lumii“. Iar cei ce vreau să introducă în locul religiei etica „științifică“, și în locul patimilor lui Christos, cabinetul de lucru al savantului, nu me-

rită altceva, decât energicul cuvânt de mustrare al lui Schiller: Rasende Thoren!)¹⁾ Și, cu toată pornirea sa „reacționară”, Foerster nu-și pierde cumpătul și nu cade în extremități. El crede, că tocmai o cultură morală mai intensivă va readuce omenirea desbinată iarăș la Hristos, dela care s'a depărtat asemenea fiului rătăcit, deși, cum zice el, după lungi și amarnice ocoliri și rătăciri. Așa-și tâlcuiește el cuvintele apostolice: *lex paedagogus in Christum*. Și el a anticipat cu pilda sa spusele sale. — După acestea, desigur nu se vor părea ciudate din partea lui, deși e protestant, declarații ca acestea: „Eu cred, că nu numai religiunea, ci și biserica va rămâne o veșnică trebuință a oamenilor, pentru aceea eu doresc, nu scăderea, ci creșterea formelor de viață bisericești“.²⁾ — Și când pentru acestea, și altele ca acestea, a fost certat de critici „nepreocupați” și „imparțiali”, că și el ar urmări tendințe „catolizatoare” și „proselitice”, el a răspuns în prefața edițiunei a doua a cărții sale: „In anii din urmă, am avut prilej să fac experiențe interesante, referitor la prejudițiile ne mai pomenite a multor reprezentanți ai cercetării științifice, absolut libere: Dogma lor preconcepută e, că tot ce crede (și mărturisește Biserica catolică, e pur și simplu prostie, superstiție și neputință; nici nu-și pot închipui (acești domni), că pe un om nepreocupat, experiențele sale concrete, libera sa cercetare și meditația sa serioasă și adâncă, îl pot aduce acolo, încât în anumite învățături ale Bisericei romane, să cunoască și recunoască consecvențele inevitabile ale unei cunoștinți mai adânci, a vieții și a sufletului omenesc. Aceasta, după părerea dumnealor, nu se poate îngădui celor de altă lege; pentru el adevărul trebuie să sfârșească acolo, unde începe catolicismul, și nime n'are voie să fie întru ceva de acord cu catolicismul, dacă vrea să treacă drept bărbat serios de știință. Aceasta-i marșruta radicalismului modern. Și cel ce nu ar țineă seama de acestea, ci din serioșitate și din convingere adevărată vrea și trebuie să fie drept, îl declară simplaminte de „ultramontan” și-l fac prin aceasta inofensiv“.

* * *

Dacă-i adevărat, că Renașterea și Humanismul, dela începutul veacului nou, a răsărit din contactul spiritului

¹⁾ Hochland, 1909. Nr. 11.

²⁾ Jugendlehre, Berlin. 1908. p. 122.

contimporan cu vechiul spirit păgân, îngropat de eră creștină, atunci să fim convinși, că din contactul spiritului modern cu spiritul celor dintâi veacuri ale creștinătății și cu al acelora din evul mediu, atât de profund religioase, va răsări sub suflarea de viață dătătoare a Spiritului Adevărului, o nouă viață creștinească, o nouă și minunată Renaștere sufletească, un veșnic Rinascimento creștin!

Dar pentru aceasta renaștere a lumii, trebuie să renască mai întâiu singuraticul, precum pentru renașterea și însănătoșarea unui corp, trebuie să se primească și tămăduască mai întâiu fiecare celulă, fiecare fibră în parte, cum vorbește medicina modernă, care nu mai studiază simptomele boalelor în general, ci analizează și curează fiecare parte atacată îndeosebi.

Care-i cel dintâiu pas ce trebuie să facem pentru renașterea și primenirea noastră personală?

Ne-o spune aceasta *Sf. Apostol Petru*, care, ridicându-se în această luminată zi a Rusaliilor, a lămurit mulțimea că Apostolii, cari propovăduiau cuvântul lui Dumnezeu în toate limbile, nu de vin, ci de Spirit Sfânt sunt plini; iar la întrebarea ce mare pusă lor de popor, că ce să facă, Apostolul a răspuns astfel: *Pocățiți-vă*, și să se boteze unul fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor, *și veți lua darul Sfântului Spirit...*

Da, pocăința, care se întemeiază pe sfânta umilință creștinească, adică pe recunoașterea păcătoșeniei și nevredniciei noastre, — ea singură ne va mântui! Nu ne-a grăit oare Domnul încă în Legea Veche prin prorocul Său, că de se va întoarce păcătosul dela greșelele sale, nu va muri, ci în veci va trăi, iar în Legea Nouă, nu ne spune Insuș Mântuitorul: Zic vouă: de nu vă veți pocăi, toți așa veți pieri!

Pocăința, prin umilința ce ne impune, mântuiește mintea de trufie, precum abnegația liberează inima de înclinările și alipirile ei rele, sau precum mortificația emancipează simțurile din robia plăcerilor. — Mintea noastră e făcută să vadă și să cunoască pe Dumnezeu, dar trufia îi orbește ochii, să nu vadă pe Dumnezeu și voia Sa Sfântă, ci să ne vedem numai pe noi și interesele noastre trecătoare. Umilința ne deschide deci ochii, sau mai bine, ni-i agerește, ca să nu ne vedem numai pe noi, ci să vedem pe Acela, dela care suntem și dela care avem tot ce avem, tot ce ne îmbucură și ne încântă. Umilința nu zice așadară, că noi n'avem nimic — ar fi o umilință mincinoasă aceasta — zice, că noi n'avem nimic dela noi înși-ne (ce ai ce n'ai fi primit, iar dacă ai primit, ce te mândreși, cași cum n'ai fi primit?), ci numai dela Dumnezeu, care ne-a dat toate. Un principiu de morală zice: Res fructificat domino, adică toate roadele, toate venitele unui lucru se cuvin stăpânului aceluia lucru, — numai sporul, lauda și mărirea de pe urma darurilor, de cari ne-a învrednicit Dumnezeu să nu-i i-se cuvină Lui? Și umilința, bine înțeleasă, nu nesocotește acelea daruri; ea știe doar care-i soarta celui ce ascunde talanții dăruiei de Domnul în pământ; de aceea se luptă și dobândește cu talanții săi alți talanți, se impune și cucerește, căci umilința adevărată ne dictează, să fim capete plecate numai înaintea lui Dumnezeu, și nu și înaintea oamenilor.

Să ne gândim numai, că Sfinții cei mai mari au fost inimile cele mai umilite! Nu vom aduce de data aceasta altă pildă, decât aceea a Sfântului *Francisc de Assisi*, numit pentru marea lui iubire de Dumnezeu: „Seraficul“, și învrednicit a se asemăna și cu trupul Mântuitorului răstignit, prin „nestimatele“, sau ranele, ce iau ieșit. El, deși a fost de-o sfințenie atât de mare,

deși oamenii se bucurau de el ca de Messia însuș, deși, după cât aflăm din mărturiile contemporanilor, când intră în vre-o cetate se bucură clerul, se trăgeau clopotele, se uimeau bărbații și se minunau femeile, saltau pruncii și adesea îl întâmpinau cu rami de copaci și cântece de bucurie (*Thoma de Celano*), deși Sf. Bonaventura unul dintre cei dintâi tovarăși ai săi a trebuit să scrie la moartea lui: „Arătatu-s'a darul lui Dumnezeu Mântuitorul nostru, în zilele acestea din urmă în robul său Francisc care, ca un soare, lumea întreagă, ce durmea într'o iarnă de ger, de întunec și de stârpiciune, luminându-o cu cuvântul și cu fapta ca și cu niște raze luminoase, strălucind cu puterea adevărului și aprinzând cu puterea dragostei... a trezit-o parcă la o primăvară a vieții“, — totuș acest mare Sfânt se socotea cel mai mare păcătos al lumii! *Chi se' Tu o dolcissimo Iddio mio? Che sono io, vermine villissimo e disutile servo Tuo?* cetim, că zicea neconținut, în »*Fioretti di San-Francesco*«. Iar când îi spuneau, că atâția tâlhari, ucigași și alți nelegiuți făptuesc păcate și fărădelegi mult mai mari decât el, Sfântul răspunde: că dacă ar fi primit el dela Dumnezeu numai atâtea daruri, câte au primit acei păcătoși, atunci el cu mult i-ar fi întrecut în blăstămățiile lor, și întors: dacă aceia ar fi fost învredniciți dela Dumnezeu de atâtea daruri și îndurări, de câte el s'a învrednicit, atunci de bună seamă că și ei l-ar fi întrecut pe el în desăvârșire.

Aceasta e psihologia umilinței creștine, aceasta e taina tuturor izbânelor vieții sufletești, pătrunse de puterea mai presus de fire a Spiritului Sfânt! — Cel mândru și încrezut în sine însuș cugetă, că totul se datorește lui; cel umilit chiar dimpotrivă. Prin urmare cel umilit cu cât va dobândi mai mult dela Dumnezeu, cu atât se va umili mai tare, pentrucă vede, că tot mai

mult are să datorească și să mulțamească lui Dumnezeu. Iar noi avem așa de puține daruri dela Dumnezeu, tocmai fiindcă mândria ne împedecă a avea mai multe; noi suntem încredințați adecă, că prea multe avem dela noi înși-ne, de aceea nici nu primim nimica dela Dumnezeu; prin urmare și puținul ce-l avem, nu-l închinăm Lui, ci nouă, mândriei și satisfacțiunii noastre. Caracteristica sfințeniei e doar tocmai a primi și a închină totul lui Dumnezeu, și nimica nouă înși-ne. Cu cât primește deci cineva mai multe daruri, cu atât mai mult trebuie să-l și închine; așa se face, că cel mai mare Sfânt trebuie în chip firesc să fie și cel mai umilit dintre oameni¹⁾. Și cumpăna doar, cu cât își coboară mai mult un capăt, cu atât își înalță mai mult celalalt.

Umilința pregătește calea pentru venirea împărăției lui Dumnezeu, pentru întronarea Spiritului Sfânt în inimile oamenilor. Așa vestesc toți cei ce pregătesc calea Domnului. Pocăiți-vă, că s'a apropiat împărăția cerurilor, — zice Înainte-Mergătorul Domnului. Și tot astfel am văzut, că propovăduiește și Apostolul Petru în ziua ceă dintâiu a Rusaliilor, în ziua întemeierii Bisericii. Umilința ne luminează ochii noștri, pentruca să se lumineze apoi întreagă ființa noastră!

Astfel de cugetări mari, astfel de înălțimi sufletești trebuie să avem, dacă vrem să ajungem departe: precum și un râu cu cursul lung și mare, ca Dunărea

¹⁾ L'orgueil prétend tout tenir de soi et tout rapporter à soi; l'humilité envers: par consequent, plus elle reçoit, plus elle est grande, puisqu'elle peut rapporter d'avantage. Moi, j'ai peu des dons de Dieu, parce que mon orgueil m'empêche; je crois trop avoir par moi-même et je ne sais ne demander, ni recevoir; ensuite le peu que j'ai, je ne sais pas le rapporter à Dieu; je le rapporte à moi, à ma satisfaction. Le propre de la sainteté, c'es de tout recevoir de Dieu, rien de soi-même... C'est celui qui reçoit le plus, qui rapporte le plus; donc le plus grand saint est nécessairement le plus humble des hommes. Joseph Tissol, *La vie intérieure*. X. édition, Paris. 1906, pag. 471.

de pildă, străbate atâtea locuri și ajunge atât de departe, tocmai fiindcă la obârșia ei a plecat dela o înălțime mare. In vederea unor scopuri mărețe ne trebuiesc deci neapărat cugetări mari, și înălțimi sufletești.

Știți pentrece ajung așa de puțini oameni la sfințenie — întreabă Cardinalul Mercier pe seminariștii săi într'una din frumoasele-i conferențe ¹⁾). Pentrecă noi ne îndestulim a lăudă viețile sfinților, dar când întrețărăm munca uriașă, jertfele negrăite, abnegațiile fără de păreche, pe cari le-au adus pentru desăvârșirea sufletului lor, atunci zicem, că ei au fost din altă pănură decât noi, și cu aceasta trecem preste adevărata problemă la ordinea zilei; facem — precum observă acelaș Cardinal — ca și Atenienii cari au ascultat cuvântarea din Areopag a Sf. Pavel, ba s'au și încântat de ea, când însă a grăit la urmă despre învierea morților și vieța de apoi, au zis, că despre acestea să le vorbească altădată! Aici zace toată greutatea! Pentrece nu acum îndată? Pentrece nu ne-am hotărî și noi, într'o clipă de avânt eroic, cu Sf. Augustin, care din mocirla ceă mai grețoasă a păcatelor s'a ridicat la o rară sfințenie, în virtutea unei hotărîri puternice: *Si potuerunt hi et hae, quare non et tu Augustine?* Dacă au putut suferi chinurile martiriului o Sf. Agnes, și câte alte fecioare gingașe; dacă dintr'o fire blăstămată de crudel și mănios, care a fost *Francisc de Sales*, a putut deveni un ideal de blândeță și sme-

¹⁾ A mes Séminaristes. V. édition. 1908. Bruxelles. Vezi conferința VI. „La paix de l'âme, pag. 200 și urm. — Ne provocăm cu atât mai vârtos la această scriere, cu cât ea are ceă mai înaltă încuviințare, pe care numai o poate avea o carte bisericeasă. In autograful papal, cu care e împodobită, cetim următoarele cuvinte ale Sfinției Sale, Papa Pius X.: „anche per dare, se forse possibile, maggiore autorità ai monumenti ed alle esortazioni, che i buoni chierici riguarderanno come specialmente a loro dirette dallo stesso vicario di Gesù Cristo“. — Ce pagubă, că numai în românește nu se traduc astfel de opere!

renie, pentru ce n'am putea și n'oi lupta și învinge orice? *Quare non et tu?*... Picurii de apă căzând des în acelaș loc, scobesc și găuresc și stâncă cea mai puternică, cu cât mai vârtos nu vom putea birui și alcătui noi, urmând cerescul îndemn al Spiritului Sfânt, căci doar n'avem de-a face cu stâncă, ci cu un biet trup și suflet moale, pe cari le putem forma și modela cu puterea voinței noastre, ca și olarul bucata de lut, căreia-i dă forma de oală pe care el o doarește. Și apoi, precum armonia universului fizic pretinde, ca picurii aceia să cadă și să lucreze în stâncă, în urma legii universale a gravitațiunii, tot asemenea armonia lumii morali, pretinde ca darul lui Dumnezeu să vină și să ne ajute, în opera noastră de reformare sufletească. Doar încă prorocul *Isaia* ne-a încredințat, că mai curând își va uita maica de pruncul țitelor sale, decât să uite Dumnezeu darul Său dela noi, și mai curând se vor clăti chiar munții din temeliiile lor, decât sa se clătească dela noi mila și îndurările Sale bogate...

* * *

În urmă să ne gândim întotdeauna dar cu deosebire în ziua pogoririi Spiritului Sfânt, că timpul e scurt și că chipul lumii acesteia, după cuvântul Apostolului, trece cu toate poftele și cu toate plăcerile ei, și că adevăratele valori, cari rămân în definitiv atât pentru veacul de acum, cât și mai ales pentru veșnicie, sunt valorile noastre sufletești: frumsețea, armonia, darurile sufletului nostru. „Impărăția lui Dumnezeu este întru voi“. Și ca să încheiem cu îndemnuurile Apostolului: Acestea să le cugetăm; întru acestea să stăm, ca înaintarea noastră să fie învederată întru toate.

IOAN GEORGESCU.

Câmpul de luptă al revistei „Cultura Creștină“*).

— Din punct de vedere al dreptului canonic. —

E lucru limpede, că revista „Cultura Creștină“ este un mijloc. Natura mijloacelor, calitatea, proporția, și că de ajuns sunt pentru obținerea scopului, trebuie să se determine după scop. Orice mijloc numai într'atâta e cercat, întru cât duce la scop. De aici regula generală de-a lucra bine, acceptată cu deosebire în teologia morală: *finis est regula mediorum*, și iarăși altă regulă, acceptată într'o sferă și mai amplă ca cea a teologiei morali: *salus republicae suprema lex esto*. Prin urmare întreagă ființa revistei „C. C.“, cred, nu se poate preciza după nimic mai corect, ca după scopul ei firesc.

Și care poate, și trebuie, să fie scopul firesc, înăscut al revistei, ce poartă frumosul nume „Cultura Creștină“. De sigur, că altul nu, decât cel care este scopul societății religioase adevărate, întemeiate de Hristos, adică *sfințirea sufletelor*, și prin aceasta, adică prin sfințirea sufletelor, *dobândirea vieții de veci*, care scop ultim așa este scop propriu Bisericii adevărate, întemeiate de Hristos, încât numai prin ea se poate obține.

Pentru dobândirea vieții de veci, și deci pentru sfințirea sufletelor, nimic altceva nu se recere, decât *grația sau darul sfințitor*, și *cooperarea* din partea omului prin credință și viață bună.

Darul sfințitor, după voința Dlui Hristos, ni-se dă prin sacrameinte; din care cauză întemeietorul Bisericii, Hristos, a lăsat, ca în societatea sa religioasă, se fie puterea de-a face sacrameintele, adică *puterea ordului*, căreia i-se mai zice și

*) Cu tendința revistei noastre, de-a corespunde tot mai mult trebuințelor sufletești, în preponderanță de natură practică, ale cetitorilor noștri, am găsit, că e potrivit să dăm loc — acum, la începutul unui nou semestru — acestui interesant articol, datorit unui distins canonist al Bisericii noastre, în care se schițează un fel de program al acestei reviste, curat din punctul de vedere al dreptului canonic. I-am făcut loc, pentru stîmă ce avem față de autor, și, fără să abandonăm programul de muncă desfășurat în primul nostru număr, reținem ca un prețios îndemn ideea lui principală: un interes și o preocupare și mai intențată ca în trecut — pentru trebuințele adevărate ale iubitorilor noștri cetitori.

ierarhia ordului. Dar Hristos nu și-ar fi inzestrat în de-ajuns societatea sa, dacă, pre lângă puterea de ord — pentru dobândirea darului sfințitor —, nu ar fi așezat și o altă putere în Biserica sa, și anume: puterea de-a regulă cooperarea liberului arbitriu cu darul, și pe cât se poate de-a urgita cooperarea aceasta. Această putere se chiamă *putere de iurisdicțiune*, sau și *ierarhia jurisdicțiunei*. Avem deci pentru scopul proxim al Bisericii, adică pentru sfințirea sufletelor, două puteri: *puterea de ord și puterea de iurisdicțiune*. Revista „Cultura Creștină” va trebui deci să se ocupe cu aceste două puteri.

Puterea de ord însă, e drept, că în locul prim are de a face cu Sacramentele, dară nu e mai puțin drept nici aceea, că, quasi în locul al doilea, se ocupă cu toate mijloacele darului, cum sunt sacramentalele, rugăciunea, șcl. Revista se va putea ocupa deci cu *toate mijloacele darului sfințitor, din toate punctele de vedere*, anume: biblic, dogmatic, etic, juridic, pastoral, ascetic, liturgic, oratoric și istoric; așa că, pe cât e necesar, să se expună, ca formă de lumină conducătoare, teoria cea mai scurtă, clară, și absolut necesară, lăsând ca pondul să zacă pe partea practică a lucrului.

Ce se ține de puterea de jurisdicțiune, dupăce aceasta cuprinde în sine: puterea *legislativă, iudiciară și coactivă*, „Cultura Creștină” va putea îmbrățișa pe *toate trei, tractându-le cu toate amănuntele lor, cu deosebire amănuntele vieții practice*.

Stând puterea legislativă în aceea, că auctoritatea legitimă, conform constituțiunii adevărate a Bisericii lui Hristos, *designează mijloacele* necesare pentru obținerea scopului Bisericii lui Hristos, și le *propune în mod obligător* membrilor Bisericii, este evident, că sub puterea legislativă cad toate mijloacele de lipsă pentru scopul Bisericii: că legea se poate referi la obiecte foarte diverse; de es. a constitui fonduri publice, a întemeia dicasterii, parohii ș. a., toate se țin de puterea legislativă. Deci în cadrul puterii legislative revista va putea tracta despre tot, ce este creat de puterea legislativă, fie instituțiunile acestea de origine dumnezeiască, fie de origine omenească; precum și despre tot, ce, judecându-se ca necesar, ori ca oportun pentru scopul Bisericii, ar fi să se creeze. De aci se vede, că câmpul de activitate, ce se deschide pe sama revistei de puterea legislativă, e *foarte amplu*. Ca se vin la amănunte,

aci sub puterea legislativă, se pot tracta teme ca aceste: primatul Romei, așezământul patriarhilor, al exarhilor (primați), mitropolișilor, episcopilor, protopopilor și al parohilor; la fiecare așezământ se poate considera și elementul *ajutător*, de es. Curia romană, Curia mitropolitană, Curia episcopească, For protopopesc, Representanța comunelor bisericești, fie ca curatorat bisericesc, fie ca senat școlastic parohial. Toate acestea trebuie aduse înainte, ținându-se cont naturalmente de cadrul mare al Bisericii universale, conform esigințelor de drept public al Provinciei noastre mitropolitane gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, cuprinse cu deosebire în actele Conc. provincial I. și III., și conform statutelor arhidieceșane, și ale dieceselor sufragane. — E superfluu a observa, că așezemintele amintite, în revistă pot fi tractate nu numai din punct de vedere juridic, ci din orice punct de vedere, dară mai ales sub aspect teologic, anume: biblic, dogmatic, etic, pastoral, liturgic, filozofic, oratoric, istoric, cultural, financiar, social, al arhitecturii, picturii, muzicii sacre, și cât va cere lipsa, și profane; și trecând preste sfera puterii legislative în societatea religioasă, revista va putea atinge și cestiuni, cari nu se pot rezolvi, fără a se ține cont de legi și ordinațiuni civili relative la bisericească și școală, și la lucruri de ale acestora, bunăoară testamente, carte funduară, contracte, păduri, averi, edificii ș. a.

Fiindcă ziserăm mai sus, la puterea legislativă, că revista „Cultura Creștină” se poate ocupa de toate ce sunt create precum și toate, ce, judecându-se ca necesar, ori ca oportun pentru scopul Bisericii, *ar fi să se creeze*: e lucru clar ori și cui, că ea va putea păși cu propuneri, motivări, debateri asupra necesității, ori oportunității cutărui lucru, ce ar fi să se introducă ca necesar, ori ca tare folositor, ori simplaminte ca folositor scopului Bisericii noastre din întreaga Provincie metropolitană, din o dieceză oarecareva, relativ la o clasă ori alta dintre membrii Bisericii, bună-oară laici, cler, parohi, protopopi, șcl. Va putea studia isvoarele, le va indica, le va aduce în armonie, le va limpezi, va păși cu proiecte concrete, ca astfel publicul nostru interesat, dar cu deosebire clerul, să-și poată forma convingere, și dreaptă și temeinică, despre acele lucruri, ce sunt de lipsă să se cunoască înainte de aducerea ori cărei hotăriri în adunări legislative, de orice natură ar fi acelea.

Ce privește *puterea iudiciară*, procedura *bisericească—civilă*, *matrimonială*, *criminală* și *disciplinară*, cu toate părțile lor

atât de variate, referitoare la judecător, actor (acusat), inct (acusat), avocat (patronul cauzei), defensor, fisc, notar, aesor, probarea cauzei, sentință și lucru judecat, remediile de drept, lucrul litigios, for și instanțele lui; atât ce privește teoria scurtă și limpede, dar cu deosebire casurile concrete, avându-se în vedere dificultatea cea mare atât în cunoașterea legilor, cât și în aplicarea lor la cazuri concrete, și neperzând dinaintea ochilor sublimitatea dreptului exprimat de jurisconsultul Celsus în cuvintele: *Ius est ars aequi et boni* — încă va putea oferi revistei un câmp tare amplu, și în acelaș timp cu consecințe foarte grave, pentru sfințenia lucrurilor Bisericii, spre pildă demnitatea sacramentului căsătoriei, și pentru justiția, ce trebuie să se facă părților litigante.

Dacă e vorba de *puterea coactivă*, definirea *crimelor*, ce cad în sfera puterii bisericești, statorirea condițiunilor, ca să se verifice crima, circumscrierea *pedepselor*, celor variate, criteriile de prudență la aplicarea pedepselor șcl., încă vor putea fi atinse în revistă, cu deosebire avându-se în vedere, că celelalte părți ale dreptului, în codicii provinciei noastre mitropolitane, se bucură de o desvoltare mai amplă, decât lucrurile referitoare la crime și la pedepse.

Dupăce însă vieța Bisericii nu stă numai în *disciplină*, ci în credință, morală, cult șcl., — și la puterea judiciară și coactivă, ca și la cea legislativă, cum s'a zis mai sus — e firesc, ca în câmpul revistei, să aibă loc, pe lângă disciplina dreptului, și celelalte discipline teologice, precum și științele lor ajutătoare.

În aceste cadre îmi place, să privesc câmpul de luptă al „Culturii Creștine“, căreia îi doresc izbândă deplină.

CANONISTUL.

Problema vieții.

(III.)

Invățații moderni, strânși cu ușa în ce privește autogeneza vieții, au iscodit în locul ei câteva teorii noue. Le vom schița numai în liniamente generale — nu merită altfel — începând cu teoriile cosmozoice.

Împreună cu Helmholtz mulți au rezonat astfel: Vieța organică, sau, că a avut cândva începutul său, sau există din eter-

nitare. Autogeneza fiind inadmisibilă, nu rămâne decât a deduce vieța din alte corpuri cerești. Și Helmholtz, Thomson (Kelvin), Sterry, Hunt, E. Richter ș. a. ne povestesc pe larg, cum primele vietăți întreprinseră o călătorie anevoioasă din astrii universului până la pământul nostru, sau cum s'a iscat viața tocmai în clipita, când niște meteori fugari, rătăciți din alte sisteme solare, s'au ciocnit cu globul pământesc.

Cu aceste concepțiuni cosmozoice este înrudită teoria numită „panspermia“, care susține, că sămânțele tuturor organismelor plutesc în văzduhul universului, cad din când în când pe suprafața planetei și încep a încolți, dacă împrejurările sunt prielnice. Această teorie fù concretizată și perfecționată de celebrul fizician suedez Svante Arrhenius. Factorul principal, care ar mână sămânțele din văzduh spre astrii și spre pământ, este după părerea acestui învățat împinsătura și apăsarea luminii în emanațiune. Arrhenius și Schwarzschild au și calculat mărimea, ce ar trebui să aibă acele sămânțe, pentru ca să le poată duce cu sine raza luminii soarelui: diametrul lor n'ar putea întrece 0'00016 mm. Conform calculului, s'ar strecură 20 de zile până ar străbate o sămânțică delă soare la orbita lui Mars, iar 9000 de ani până ar ajunge în sistemul lui Alpha Centauri. Și alte multe curiosități citim în opul lui Arrhenius.¹⁾ Nici nu putem tăgădui valoarea cosmogoniei sale; învățații o consideră de monumentală. Față cu această invenție, măiestrie, cosmogonia lui Kant-Laplace, „provizorie, dar populară“, fù pusă ad acta. Însă, în ce privește geneza vieții, rămânem și cu „panspermia“ fără lămurire: teoria aceasta nu ne-a adus nici un avantajiu. Insuș Arrhenius nu eră prea sigur de invenția sa, zicând că e puțină nădejde, ca teoria să fie dovedită în mod experimental. Chiar dacă ne-ar cădea în mână acele câteva sămânțe (3—4!), ce după o îndelungată pribegire vin anual în contact cu pământul nostru, tot n'am putea exploata faptul în mod științific, de oarece acele sămânțe seamănă prea tare cu sperma vietăților pământesti. Așa că, la urma urmelor, teoria lui Arrhenius și toate modificările ei pripite²⁾, sunt fantazie și speculațiune nefolositoare: de oarece cu tot aparatul lor științific, însași problema, că de unde s'a ivit vieța în sămânțele panspermiei, sau în cutare sau cutare

¹⁾ Cfr. Traducerea germană: Das Werden der Welten. 1910. și: Die Vorstellung vom Weltgebäude im Wandel der Zeiten. — Ambele traduse de Bamberger (Leipzig).

²⁾ Cfr. Kosmos. Stuttgart 1910. Nr. 1. 3. 6.

centru al universului, rămâne fără nici un răspuns, fără nici o rezolvire.

Alți „învățați“ ca Th. Fechner și W. Preyer ne terorizează cu tot dinadinsul, (cum face dădaca copiilor neastâmpărați : lupii după ușă !), și proclamă ordinea inversă a lucrurilor din univers. „Noi afirmăm (Wir behaupten !!!), zice Preyer ¹⁾, că însăși mișcarea universului este vieața“. Universul întreg pare a fi fost dela început o ființă vie, „un organism gigantic și focos,... care respiră vapori feruginoși ; sângele său îl alcătuiam metalele topite, iar hrana meteorii“.

Oare nu-i fumegă capul profesorului Preyer, când scria aceste monstruosități ? și încă pentru savanții din Berlin ? Apoi să ne mirăm de cântecul popular german :

Du bist verrückt, mein Kind,
Du musst nach Berlin,
Wo die Verrückten sind.

(Cântecul e interzis azi în Germania).

Nu mai puțin îndrăzneată este ipoteza lui Pflüger²⁾, care explică originea vieții din înseși văpăile de foc din centrul pământului. După părerea acestuia, vieața s'ar fi isvodit de acolo, unde s'a produs cyanul și combinațiunile chimice derivate.

Despre această monstruositate nici n'avem ce vorbi, căci știința n'a luat-o în socoteală.

De altfel, mai în fiecare an se ivește câte o ipoteză nouă.

În vremea din urmă a produs o senzație „frenetică“ *anunțul* doctorului Burke, că ar fi reușit să „însuflețească“ ceva gelatină topită într'o străchinuță — prin mijlocirea noului element chimic : radium polonicum. Anunțul fû din cele „americane“ — o himeră.

Toate explicările acestea ocolesc adevărul. Fie ele cât de sofisticate și istețe, frumoase și captivante ca formă, în fond rămân pur și simplu *tentative* moniste.

* * *

Din cercetările noastre de până acum am putut constata netemeinicia opiniunilor cu privire la geneza vieții. Ele toate sunt arbitrare, eronate și, întrucât au fost născocite în cele din urmă două secole, le mai caracterizează și o apatie morboasă

¹⁾ Naturwissenschaftliche Thatsachen und Probleme. Berlin, 1880 p. 51. și urm.

²⁾ Cfr. Pflügers Archiv. Bd. 10, 1875.

pentru ideile creștine. Privită din acest punct de vedere, „știința modernă“ adeseori nici nu mai merită acest nume, atât e de părtinitoare. Măcar că, dacă firea lucrurilor a întărit cândva, în vre-o chestiune, adevărul concepțiilor creștinești, de sigur a făcut-o aceasta: „vieața“, ca fapt natural. Vieața există, e evident! Moduri absolut posibile pentru a explica începutul vieții sunt trei. Vieața, sau că durează din eternitate fără început, sau că s'a ivit ca product mecanic din materia anorganică, sau o datorim unei Puteri Creatoare. Eternitatea vieții organice contrazice, ca fapt, datelor științelor pozitive; autogeneza vieții este absolut imposibilă, cum am văzut; nu rămâne deci altceva, decât să plecăm fruntea înaintea logicei stringente, și să admitem pe Dătătorul a toată vieața, în persoana Atotputernicului Creator. Iată un „postulat al științei“ sănătoase! Mulți dintre învățați — și chiar cei de frunte —, mărturisesc acest adevăr fără înconjur. Așa d. p. I. Reinke zice: „dacă admitem, că ființele viețuitoare au fost produse cândva din materia inertă, atunci după părerea mea, singur numai ipoteza creațiunii corespunde logicei, principiului cauzalității și unei cercetări raționale ale naturei“. 1) Iar Dr. Cam. Schneider, celebrul profesor vienez, spune lămurit: „Geneza vieții în sensul concepțiunii mecanice, că adevăratele cele dintâi vietăți să se fi născut fără mijlocirea *Creațiunii*, o astfel de geneză a vieții, nu numai nu poate fi dovedită, dar nici măcar nu poate fi pricepută“. „Geneza vieții supune deja pre cineva, care trăește,.... precum emanarea căldurii supune deja căldura existentă“. 2) Intradevăr! Până când între corpurile organice și formele lor, se poate constată cu ușurință o trecere continuă și o diferențiere minimală, până atunci între ființele fără vieață și între cele vii, nu vedem nici o trecere, ci numai o adâncime infinită, termuri prăpastioși și foarte depărtați. Filosoful și naturalistul, care în ruptul capului bagatelisează realitatea acestui abis, face un salt mortal foarte riscat: incidit în Scyllam qui vult evitare Charybdim. Insuși Schoppenhauer, de altfel panteist și pesimist, mărturisește, că axioma „natura non facit saltus“, primită de învățați, nu se adeverește între granițele vieții și materiei inerte. 3)

Așadar „miracolul“ creațiunii este absolut inevitabil, pentru

1) L. cit. p. 559.

2) Die Grundgesetze der Descendenztheorie. Freiburg, 1910. p. 167 și urm. Cfr. și Prof. Wiesner, Die Elementarstruktur der lebendigen Substanz.

3) Cfr. Welt als Wille und Vorstellung, p. 335.

ori cine, care vrea să discute asupra problemei vieții în mod științific.

N'am vrea însă, să fim rău înțeleși, mai ales din partea monistilor. În mințile lor s'a furișat adecă o idee foarte îndărătnică, ce o propagă — a conto lipsei de informațiune mai bună. Ei acuză pe dualiști, — rândul prim pre „ortodoxi“ și „ultramontani“ —, că *cred* prea multe, adecă: toate câte nu le pricep, le cred; unde încetează experiența, începe imediat credința. Am avut nu de mult o pildă frapantă, cum în Regatul României savanta societate Nicanor et C-ie, infiltrată cu o bună doză de monism haeckelian, atribuie religiunii creștine acel: *credo*, quia absurdum.¹⁾ Nu domnilor! Atât de departe n'am ajuns încă! „Ortodoxii“ și „ultramontanii“ respectează mai mult mintea sănătoasă, rațiunile obiective și munca cinstită științifică din trecut, decât toți moniștii la olaltă!

Să vedem dar cum stăm cu „miracolul“ din cestiu. Moniștii de toate nuanțele, fie materialiști, fie panteiști, au introdus în filosofie o confuziune de idei ne mai pomenită: reținând expresiunea veche, au alterat înțelesul ei. Ce mărginit și îngust este cercul vederilor lor, o dovedește faptul, că ei declară toate de „supranaturale“ și „miraculoase“, îndată ce un fenomen oarecare nu suferă nici o explicare mecanică, nefiind el însuși o formă a energiei mecanice. Un astfel de procedeu este cu totul neîndreptățit. Mintea omenească caută pretutindeni cauzele fenomenelor: ea cercetează de asemenea cauza, care a înrăurit efectiv originea vieții. A exclude însă transformățiunea energiei mecanice ca factor efectiv al vieții, nu înseamnă încă a recurge la „miracol“ și ordine „supranaturală“. Filosofia creștină n'a făcut-o nici când. Din contră. Filosofia creștină nu consideră de „miracol“ nici creațiunea universului, cu toate ordinea legilor sale, nici conservarea lui. Miracolul este un fenomen, ce întrece ordinea și puterile naturei create. Despre un atare fenomen nu poate fi însă vorbă, înainte de ce ar există însăși ordinea naturei. Cu atât mai puțin poate fi vorba de „supranaturalitate“ în geneza vieții organice. Filosofia creștină nici nu ne silește să admitem o creațiune propriu zisă a primelor organisme, însemnând „a crea“: a produce ceva din nimica lucrului de produs. Primele organisme — probabil — nu trebuie concepute ca produse din nimica. Materia a existat înaintea organismelor. Iar în decursul

¹⁾ Cfr. «Vieța Românească» din Iași. Anul 1906. Nr. 9. Art. «Știința și religia».

evoluțiunii sale — de o admitem, — au putut să se combine ici-colea, pe suprafața globului, acele elemente, și așa fel, încât să alcătuească oareși-cum substratul material pentru vieța organică. Dumnezeu respectează puterile naturale, pe cari le-a satorit. Pe de altă parte, însuși principiul vital, în plante și în animale, nu poate exista în afară de materie, așa că, foarte probabil, nici nu poate fi creat a parte pentru sine¹⁾. Prin urmare înrâurirea și acțiunea divină sau „creațiunea“ absolut necesară la producerea primelor organisme vii, ne vom lămuri-o în deajuns, dacă admitem „cel puțin“ atâta, că Dumnezeu a însuflețit materia pregătită, individualizându-o prin principiul vital, conform ideilor eterne și feliului, în care vieța lui absolută și deplină, poate fi participată, în afară de Dânsul.

Tot așa au privit lucrul Peripateticii și Scholasticii. După părerea lor creațiunea primelor organisme se numește: *eductio de potentia materiae*. Iar sf. Thoma de Aquino deosebind și el în organisme substratul pasiv (materia) și puterea plasmatică ca principiu activ-vital (*virtus formativa*), zice: „La prima întocmire a lucrurilor, puterea plasmatică eră cuvântul lui Dumnezeu, care a produs din materia elementară animalele“...²⁾ Ar fi vremea, ca cartelul monist să ne înțeleagă, înainte de a ne impută noue, filosofilor peripatetici și scholastici, și în genere dualiștilor, niște idei ridicole și puerile. Căci de sigur ar fi lucru ridicol, nedemn de mintea omenească, și invederat o copilărie, dacă la fiecare fenomen natural mărunț, ne-am refugiat la „miracol“ și „supranaturalitate“. Iar, dacă a pomeni pre Dumnezeu, Creatorul, acolo, unde o cere stricta logică, înseamnă, în gura moniștilor, a invoca „miracole“ și a părăsi terenul „științific“, să știe acești savanți pretențioși, că abusează de cuvântul: știință, joacă pe caraghiosul în fața celor naivi, și încurcă ideile creștine a celor slabi de caracter.

Și iarăși! Să observăm numai o anomalie surprinzătoare. Anticitea și evul mediu admiteau în fond generațiunea unor animale (muști, vermi, șoareci ș. a.), fără sâmantă, dar din înrâurirea corpurilor cerești, denumindu-o *generatio spontanea*: înmulțirea spontană. Virgiliu, în georgicele sale, ne dă chiar și o rețetă pentru a *fabrică* albine. Moniștii nesocotesc aceste

¹⁾ Cfr. S. Thoma, *Sum. theol.* I. p. 75 a. 3.

²⁾ Cfr. *Sum. th.* I. p. 71. a. u. — iar în ce privește plantele: I. p. 69. a. 2. B. Părerea sf. Augustin nu schimbă statul chestiunii, de aceea nu o atingem aicea.

părerii, nu pentrucă ar fi naive și luate din *aparența* lucrurilor, ci pentrucă le-a susținut obscurantismul filosofiei scholastice. Dar când ei înșiși dau în vileag ipoteze și teorii fără nici un rost, fleacuri și monstruosități absurde și nejustificabile, în fața progresului științii și tehnicei moderne, de care nu dispuneă filosofia scholastică, — pretind să fie socotiți de luceferii infalibili ai secolului și ai științii! Nu, domnilor! Filosofiei voastre prea încredute, nu ne încredem noi. Ferească-ne Dumnezeu de o mentalitate atât de întortochiată!

La finea veacului XVIII s'au fost găsit niște scoici fosile, un lucru observat încă de pe timpul filosofului Xenophanes, din școala Eleaților. Și ce să vezi? Voltaire, faimosul „Epicureu de grege porcus“ —, a combătut din răspuțeri autenticitatea acelor resturi fosile, relegându-le în pustia himerelor, numai și numai din motiv, că ele, după părerea lui, *a omului de „știință“*, ar putea să reamintească și poate chiar să adeverească diluviul biblic, descris în cărțile sfinte. Firește! Toată pleiada filosofilor și enciclopediștilor servili au adorat verdictul „științific“ al șefului.

Perfect la fel procedează savanții moderni, cari susțin geneza mecanică a vieții. Se năpustesc formalmente asupra inteligenții omenești cu toată bazacônia teoriilor lor „științifice“, trimitând superioritatea filosofiei lor refractare, numai și numai să nu se pomenească Dumnezeu Creatorul. Noroc, că filosofia lor nu este strivitoare!

Geneza vieții nu poate fi lămurită, fără a primi înrăurirea absolut necesară a Creatorului. Dacă acest adevăr n'ar fi atât de evident rațiunii și științei, dacă el singur n'ar impune omului cuminte obligațiunii morale, atunci nici moniștii n'ar lovî într'însul cu o furie atât de oarbă, nici n'ar fi nevoie să născocescă teorii peste teorii — și toată problema despre geneza vieții ar putea fi redusă la însemnătatea chestiunilor de clacă, ca de pildă: chestiunea despre numărul stelelor, păreche ori nepăreche.

Dumnezeu este autorul și dătătorul vieții; fără Dumnezeu, Sfântul, geneza vieții nu se poate esplică în nici un chip rațional! Aceasta rezultă din cele tractate până acuma, și formează întâiul pas necesar, pentru a rezolvî în mod științific problema vieții.

Credințe deșarte.

Profesorul dela Universitatea din Cluj *Victor Cholnoky*, publică în nr. 114 din »Pesti Napló« (14 Maiu) un articol, în care se ocupă cu superstițiile poporului nostru. Mânecând dela câteva cazuri de superstiție crassă, — a căror autenticitate însă scrisul nu sânt în situația de a o controla — generalizează, prezentându-o ca o însușire caracteristică a întregului nostru popor. Concluzia finală, ce nu putea în vremile de astăzi să lipsească din gura dlui Cholnoky: dupăce ignoranța noastră e atât de mare, dupăce atâta de departe suntem încă de adevărata civilizație, nici soarta noastră nu merită să fie mai bună, decât a — Papuanilor, de pildă.

Dau în extras partea privitoare din articol, pentruca în legătură, să ating și eu o chestiune similară.

Incepând cu originea noastră romană de carea, prea firește, își bate joc, precum ridiculizează și pretinsele merite ale ginteii latine pe teren cultural, — Dl Cholnoky ne recunoaște și nouă Românilor, urmașilor »husarilor dansatori« a lui Traian, un merit fără păreche în istoria civilizațiunii. Meritul acesta este, că noi am păstrat, în curățenia sa cea mai virgină, specia cea mai scârboasă a superstiției, așa numita: credință în strigoi, față de care orice superstiție este numai o jucărie de copii. Toate superstițiile evului mediu, neexplicabilele jertfe de oameni din vechime, ba chiar și grozăvia băilor de sânge întineritoare ale timpului modern, sunt numai niște prea nevinovate credințe deșarte, în comparație cu credința în strigoi.

Și pentruce oare? Orice superstiție, explică Dl Cholnoky, se bazează, în analiză finală, pe supoziția raportului dintre lumea aceasta și între o existență viitoare, dincolo de lumea aceasta. Dorul de a scăpa de moarte și de măruntele ci curse, de nefericiri și neplăceri și, de altă parte, veșnica neputință a împăcării omului cu moartea sunt cauza oricărei superstiții.

Dar nici fantazia lui Hogarth sau Burgkmair nu poate emulă cu credința în strigoi a țaranului valah. Hogarth, Hans Burgkmair, Pieter Bruegel, chiar și în ve-

deniile lor cele mai grozave nu și-au putut închipui moartea altcum, decât numai ca un schelet. Figura acesteia a fost pentru ei legătură între existență și neexistență. Cine crede însă în strigoi, simbolizează această legătură: prin cadavru. Să fim atenți! zice dl Cholnoky. Moartea înseamnă, nu numai pentru superstiție, ci și pentru religie, o nouă viață; dar cadavrul, trupul mort, ca simbol al vieții, ca semn senzibil al unei legături cu o altă lume, iată temeiul credinței în strigoi. Cel ce crede în strigoi, nu crede în oarecare potență activă transcendentă, nu se teme de reîntoarcerea sufletului morților, ci are credința, — și aceasta e partea nespus de grozavă a credinții sale, — că însuș cadavrul, trupul supus stricăciunii trăiește încă, și e capace de a lucra! — Manifestarea reală, în afară a acestei superstiții este apoi: deschiderea mormintelor, și mutilarea cadavrelor. În scurtul interval de 2 săptămâni, din 3 locuri a sosit vestea, că țărani valahi au săpat mormântul morților abia îngropați, le-au ciungărit cadavrele și le-au străpuns inima cu par ori cu rudă ascuțită. Iar acum la 6 Maiu în Beja veche (Óbészsa) de lângă Caransebeș, țărani au desgropat trupul unui om cu numele Kaprisz, l-au tăiat în bucăți, și singuraticele părți le-au împărțit apoi ca amulet. Unuia i-a ajuns o bucată din plămâni, altuia din ficat și cel ce și-a putut rupe o zdranță din inimă, abia dacă nu crede, că e imunizat în potriva oricărui rău și a oricărei primejdii.

Și aceste cazuri nu sunt așa sporadice, zice Dl Cholnoky, cum s'ar crede. Cea mai mare parte a lor rămâne însă taină, pentru că însuș primarul satului, eventual și dascalul, ba *chiar și popa*, cred în superstiția strigoilor și tănuesc spargerile acestea de morminte și mutilarea de cadavre.

Nu antropofagia și nu nenorocitul, care moare de foame, ori cel ce din această cauză își extirpează familia, nu acestea formează rușinea veacului al XX-lea, ci aceste grozăvii nocturne de cimiterii, tănuite pe vecie, etc. etc.

Repet, nu sânt în situația să pot controla datele »precise« (?) ale dlui Cholnoky, și nu pot să cred mai ales vorba, că ar fi cu puțință, în vremea aceasta a stărilor polițiali dela noi, ca o astfel de conspirație a primarului,

a sătenilor, a dascălilor și chiar a popilor valahi, să nu poată fi degrabă descoperită. Se descoper doar atâtea conspirații, cari există numai în creerii înfierbântați de boala șovinismului, necum să se poată ascunde o conspirație așa de reală, cum spune Dl Cholnoky.

Reaua credință a Dlui Cholnoky se vede însă, foarte lămurit, din împrejurarea, că atribuie poporului românesc o superstiție, carea o întâlnim nu exclusiv la poporul românesc, ci și la alte popoare, și mai ales la popoarele slave de sud. Așa, ca să mă provoc la un martor foarte comun, la Pallas Lexikon-ul unguresc, Dl Cholnoky ar putea ceti acolo, vol. XVI. p. 631, următoarele șire: «Această străveche *închipuire superstițioasă despre strigoi e răspândită pe întreg rotogolul pământului*, iar în Europa centrală e dezvoltată *mai ales la popoarele slave de sud*, la cari s'a putut observa, până chiar în timpurile cele mai noi influința acestei superstiții înrădăcinate adânc în sufletul poporului. Ea duce la spargerea mormintelor, la mutilarea cadavrelor etc. etc., cari afirmații le întăresc etnografii și folkloriștii.

Credința aceasta grozavă în strigoi nu e dar o însușire caracteristică, specifică a poporului valah, ci o are comună cu alte popoare. Căci, preste tot grăind, credința deșartă a însoțit omenimea dela leagănul său în toate timpurile și o va însoți poate, până când numai va sustă. Nici o manifestație a spiritului omenesc, afară de religie, nu a fost și nu este poate așa de generalizată în timp și în loc, ca chiar aceasta aberație a minții omenesti. Speciile cele mai felurite de magie veche și nouă, ne sunt dovadă despre aceasta.

Adevărata cauză a acestui fenomen să se caute de fapt, — abstrăgând dela uneltirile diavolului, căruia încă i-se atribue o bună parte în originea credințelor deșarte, — în ignoranța legilor naturii și mai ales ale religiunii, și credinței adevărate. Numai omul necult și ignorant, și adaugem: care nu are sau și-a pierdut *credința adevărată* în Dumnezeu, poate să afle explicarea, rostul vieții sale în credințe deșarte. Numai acela, care nu are idee clară despre Dumnezeu și atributele lui, despre raportul lui față de lume și fenomenele naturii, numai acela va

Încercă să le explice acestea prin mijlocirea unor puteri ascunse, neatârnatore de voința lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu e atotputernic și cărmuiește în mod preaiutept lumea, și fără voia lui în univers nu se întâmplă nimic, atunci numai ignoranța sau necredința ne poate îndemna, să explicăm fenomene de ale naturii, sau și chiar numai închipuiri ale sufletului nostru, prin mijlocirea unor puteri ascunse, afară de puterea lui Dumnezeu. Chiar nici diavolului nu i-se poate atribui, decât numai din partea ignoranței în credință, o atare influență asupra lucrurilor, încât să ne vedem îndemnați a-l îmblânzi prin diferite mijloace superstițioase: descântece ș. a., dupăce conform credinței noastre, puterea lui a fost zdrobită prin moartea lui Isus Hristos și, și mai înainte, nimic n'a putut face fără permisiunea lui Dumnezeu.

Nu vreau să stăruiesc mai pe larg asupra acestor lucruri. Mâncând dela articolul Dlui Cholnoky, vreau să ating și eu, în treacăt, în legătură cu credințele deșarte, un fapt, care aruncă o umbră asupra preoțimei noastre, atât gr.-cat., cât și gr.-orientale.

E fapt, că există diverse superstiții la poporul nostru, a căror cauză este ignoranța în ale credinții și lipsa culturii corespunzătoare. De aceea, foarte adeseori poporul nostru exerciază cult și falș și superfluu. Pentru a stârpi, ori cel puțin pentru a împutina aceste superstiții și a împiedeca poporul dela lucruri ridicole, absurde, de multeori tragice, în primul rând, ar fi chemați preoții, anume prin predicare și prin instruirea poporului. »Dar aici«, cum zice, 'Telegraful Român' în Nr. 36 a. c., »iarăși se potignește plugul în rădăcină. Mulți, foarte mulți preoți, în loc să lucreze într'acolo, ca credințele deșarte să dispară, se bucură, când cresc. Pentrucă credințele deșarte sunt doar cel mai bun isvor de venit, pe lângă congrua, care o primim dela stat«.

Nu mai fac comentariu acestor cuvinte, căci, din propria intuiție, știu și eu multe cazuri concrete, ba chiar recunoașteri a unor preoți, că credința deșartă le aduce venit. În anul 1910, la sărbătoarea Adurmirei Preacuratei un preot-protopop on. gr.-or. cu știrea și asistința preoțimei din întreg protopopiatul, a cumpărat o icoană din

orașul învecinat și sfințindu-o cu asistința tuturor preoților *a decretat-o proprio marie: făcătoare de minuni*. Motivele adevărate sunt ușor de înțeles, dar pe față se spune, că lucrul acesta s'a făcut, pentru ca credincioșii să nu mai peregrineze la o mănăstire gr.-cat. din apropiere. După sfințirea icoanei a urmat apoi o petrecere până dimineața, iar sfârșitul a fost de tot nedemn pentru preoți.

Acum sunt 2 ani, un medic îmi spune, pe cuvântul de onoare, că un preot a făcut propagandă în parohia proprie și în cele învecinate, ca să nu mai recurgă oamenii la medici, când sunt bolnavi, ci să meargă la el, căci cetindu-le ceva rugăciuni speciale se vor vindeca mai repede, decât mergând la medic. Nu se poate trage la îndoială puterea rugăciunii, dar a împiedecă pe credincioși și dela folosirea mijloacelor naturale — și poate numai din pofta de câștig! — poate avea urmări dezastuoase chiar asupra sentimentelor religioase ale respectivilor. Dupăce prin rugăciuni poate nu se vindeca, medicul nu-l poate ajuta, ușor poate ajunge respectivul la descântece etc. — Câți preoți nu sunt apoi, cari provocându-se la cărți vechi, cu părți rupte, rămase din moși, strămoși, cred și afirmă, că prin cetirea lor se fac minuni?

Departee de mine de a învinui întreaga noastră preoțime, fie gr.-cat. fie gr.-or., cu așa ceva. Nu vreau să cad în păcatul generalizării, cum face d. p. Dl Cholnoky. Decât, cazurile singuratice și sporadice nu se pot tăgădui, și ori cât de puține se fie aceste cazuri, ele trebuie să înceteze.

Intru adevăr, nu pot să-mi închipuesc cum se poate uni demnitatea unui preot și conștiința lui cu astfel de »afaceri«, în cari darul preoției se pune de-a dreptul în serviciul superstiției, promovându-o, iar nu, cum i ar fi datorința fiecărui preot, combătându-o și încercând să o delature prin predicarea și catehizarea sa!

Și apoi, cum se vede, cazuri de aceste sporadice sunt exploatate de dușmani, pentru ca poporul nostru să fie prezentat într'o lumină nu tocmai favorabilă, sub punctul de vedere al culturii sale.

DR. VASILE MOLDOVAN.

Mărunțișuri istorice.

— Școala românească din Alba-Iulia. —

După moartea episcopului român Gheorghe Ghenadie II., principele G. Rákoczy I., îndemnat și sprijinit de superintendentele Geleji, voia să pună în fruntea bisericii române o persoană, aplicată a-și păstori credincioșii în spirit calvinesc. Geleji compune un lung program de muncă, pe care-l trimite principelui, ca să-l impună noului vlădică. Programul a fost acceptat din partea lui Rákoczy, și cuprinde miezul condițiilor puse clerului și episcopilor români până la Unire. În punctul I. se cere întemeierea *unei școli românești* în Alba-Iulia sau în alt loc potrivit, unde 2—3 dascăli cunoscători ai limbei române, latine și grecești, să-i învețe pe copiii latinește și să le explice sfintele învățături creștine¹⁾. Ilie Iorest, care a fost ales în locul lui Ghenadie, nu avea nici bani, nici timp și nici priceperea cuvenită pentru astfel de lucruri.

De aci înainte s'au făcut — până târziu la începutul veacului al XVII-lea — o mulțime de încercări, de a întemeia o școală românească în Bălgrad, care eră reședința episcopului român și capitala principelui ardelean.

Idea înființării unei școli românești în acest oraș, se ivește de nou pe timpul lui Sava Brancovici. Acest episcop eră dator să întemeieze, din venitele mănăstirești, o școală și o tipografie și să tipărească cărți folositoare publicului român, cărți românești, prin cari să se propage învățăturile calvine. Însă episcopul întrebuiță acestea venite, cari nu puteau fi mari, spre alte scopuri și de aceea Mihail Apafi scrie, în 4 Maiu 1667, ctitorilor averilor mănăstirești, cari erau Ioan Zoba, Toma Topai, Dumitru Logofăt și Gheorghe Chira, provocându-i să ceară seamă dela Sava despre venitele mănăstirești și să se îngrijească de întemeierea școlii și a tipografiei²⁾. Acelaș principe poruncește, prin decretul de 20 Februarie, 1669, clerului și episcopului român să întemeieze câteva școli, mai ales în Alba-Iulia, comitatele Hunedoarei și Maramureșului și în districtul Chiorului, unde să se învețe cetitul și scrisul în românește și dacă se va putea, să se propună și limba latină³⁾.

¹⁾ Új magyar muzeum din 1859, t. I. p. 216.

²⁾ Monumenta Comitalia Regni Transylvaniae, XIV, 267—68.

³⁾ Cipar, Arhiv, p. 611—612.

Școala nici de data aceasta nu s'a întemeiat, și de aceea Mihail Apafi se vede silit a impune noului episcop, care eră Iosif Budai de Pischinț, în diploma de denumire, de a întemeia școli în locurile amintite ¹⁾.

Păstorirea lui Iosif Budai abia a durat un an; a urmașului său, grecul Iosif Ioasaf, a fost și mai scurtă, iar dela 1682—84 scaunul vlădicesc a fost vacant.

La 1692 e ales vlădică al Românilor ortodocși Teofil Szerémi, care a început tratativele de unire cu biserica Romei. Condiția privitoare la școli cuprinsă în diploma de denumire a lui Iosif Budai de Pischinț, se repețește și în cea dată lui Teofil de guvernatorul Ardealului Gheorghe Bánfi de Losoncz, în 18 Decemvrie 1692 ²⁾.

Nici Teofil n'a făcut mai mult decât antecesorii săi. În soborul ținut la 1697, despre întemeierea școlii nu face nici o amintire. Se cere numai, ca Români să fie primiți în școlile latine ale catolicilor ³⁾. Chestia școlii a fost lăsată deocamdată la o parte și astfel guvernul transilvan, în rezoluțiunea de dto 26 Septemvrie 1699, trimisă în traducere întregului cler român, poruncește, ca neavând Români nici o școală, cei cari voesc să se facă preoți, să învețe în școlile confesiunii, cu care se vor uni ⁴⁾.

Fiind Români lipsiți de școli și siliți a-și crește fiii în școlile străinilor, preoțimea hotărește împreună cu vlădica Atanasie să întemeieze o școală, în care să fie crescuți candidații de preoție. Atanasie, din motive, cari se pot înțelege ușor, nu s'a îngrijit de întemeierea școlii și de aceea preoțimea română amintește în gravaminele, adresate Curții din Viena contra confirmării lui, și lucrul acesta ⁵⁾.

Astfel Atanasie a cerut în 1701, când s'a prezentat înaintea Curții imperiale, la examenul canonic, să se restituie clerului cele 36 mii de floreni, pe cari i-a dat pe timpul războiului cu Turcii pentru trebuințele oștirii, ca să poată susține școala, pe care s'a legat înaintea comisiei examinatoare, cu jurământ, că o va întemeia în reședința sa, Alba-Iulia, și se va îngriji de profesori, cari cunosc bine limba latină și română ⁶⁾. În

¹⁾ Cipar, Acte și Fragmente, p. 66.

²⁾ Nilles, Symbolae, I. p. 157—58.

³⁾ Ibidem, p. 169.

⁴⁾ Ibidem, p. 236.

⁵⁾ Ibidem, p. 261.

⁶⁾ Ibidem, p. 276 și 285.

diploma a doua leopoldină (19 Martie 1701), în care se cuprind drepturile și datorințele, mai ales datorințele, episcopului unit, se zice (Art. VIII), că vlădica e dator a întemeia școli pentru copiii uniți în Alba-Iulia, Hațeg și Făgăraș. Primatele Kolonich încă spune în instrucțiunile date teologului iezuit, un fel de tutor al episcopului, să grijească ca acesta, după reîntoarea sa în reședință, să ridice școli pentru creșterea generațiilor tinere¹⁾

Atanasie reîntors din Viena și instalat, convoacă un sinod pe 8 Iulie, 1702. Între hotărârile sinodului o aflăm și pe aceea de a întemeia din banii, pe cari împăratul promisese, că-i va restitui clerului român, o școală lângă reședința sa episcopască²⁾. În anul următor (1703), vlădica cere dela Curtea din Viena casa, destinată în 1700 spre baterea banilor și care s'a aflat necorespunzătoare, ca să întemeieze în ea o școală „latino-valahică“, atât de necesară pentru conservarea acestei națiuni, în unirea ortodoxă adevărată și sinceră (ad conservandam hanc nationem in vera et sincera orthodoxa unione)³⁾. Curtea din Viena, în urma raportului prezentat de comisarul comisiunii camerale, contele Ioan Ehrnveich von Seean, în care zice, că fără o astfel de școală condusă de Iezuiți cu greu s'ar putea susține Unirea, din cauza multelor secte eretice și din cauza legăturilor Românilor de aici cu cei de peste munți, dă prin rescriptul din 28 August, 1703, lui Atanasie și întregii națiuni române, casele cerute. Rescriptul Curții a fost trimis guvernului transilvan, ca să-l predea episcopului. Atanasie ajunge în posesiunea lui abia în 1705⁴⁾:

Timpurile însă erau foarte nepotrivite pentru întemeierea școlii românești. În 1703 erupe revoluția lui F. Rákoczy II. În curând încep luptele vehemente contra unirei. În toamna anului 1707, după ce Atanasie a fugit cu cătanele împărătești la Sibiu, Ion Țirca intră în Alba-Iulia, în fruntea oștirilor învingătoare ale lui Rákoczy, și ocupă tronul arhieresc. Răscoala lui Rákoczy se potolește abia în 1711. În acelaș an episcopul unit e silit, chiar în reședința sa, de protopopii și preoții români întorși la neunire, să iscălească lăpădarea de unirea cu biserica Romei, iscălitura, pe care și-a revocat-o în 18 Noem-

¹⁾ Ibidem, p. 312.

²⁾ Ibidem, p. 351.

³⁾ Convorbiri literare a. XL., p. 627 și urm.

⁴⁾ Rescriptul e publicat în Șincai, Cronica, ed. I. vol. III. pag. 218; Cipar, Acte și Fragmente, p. 14-15 și Nilles, v. cit. p. 368-69.

vrie a aceluiaș an¹⁾. Peste doi ani (1713) vlădica Atanasie se stinge slăbit de boala, care l-a chinuit multă vreme. După moartea lui, scaunul vlădicesc a rămas vacant până în 1721, când a fost confirmat Ion Patachi, care și-a mutat reședința dela Bălgrad la Făgăraș.

Astfel școala românească din Alba-Iulia, în care credeau, și cred și azi foarte mulți, n'a existat niciodată.

ZENOVE PÂCLIȘAN.

Limba cărților bisericești.

(VIII)

Aranjarea slujbelor bisericești, precum și a cântărilor, sau cum spunem cu terminul tehnic: tipicul, s'a făcut încetul cu încetul, și pentru întreagă Biserica orientală s'a încheiat înainte de nefericita rupere a Bisericii în două părți.

Mai înainte de toate au stabilit canoanele, cari sunt cărțile sfintei Scripturi, ale Testamentului Vechiu și Nou, cari se pot citi la slujbele dumnezești. Așa canonul 85. al sfinților apostoli, spune: „Fie vouă tuturor clericilor și mirenilor cărți vrednice de cinstire și sfinte, ale Testamentului celui Vechiu, adecă... Iar ale noastre, adecă ale Noului Testament...” și le înșiră pe toate¹⁾. Canonul 68 al sinodului ecumenic al șaselea vorbește și de alte cărți „ale învățătorilor aleși, care cu cercetare au fost primite (că mulți au scris, ci s'au lăpădat)²⁾. Din acesta apare, că au fost în Biserică primite și alte cărți, afară de cele ale sfintei Scripturi, dar nu toate câte s'au scris, căci multe au fost respinse. De aceea acelaș sinod în canonul al 75. poruncește: „Ceice vin în Biserici spre a cântă, voim, nici strigări necuviincioase a întrebuiță, și firea spre răcnire a o sil, nici a zice ceva din cele nepotrivite și neînșușite Bisericii“³⁾.

¹⁾ Nilles, o. cit. p. 386—86.

²⁾ Pidalion f. 71. ³⁾ Canonul și tâlcuirea în Pidalion, f. 190.

³⁾ Pidalion, f. 193, de unde reproducem și tâlcuirea și suptinsemnarea acestui canon, cari amândouă sunt de mare însămnătate pentru limba vie a cărților bisericești. »Tâlcuire... Ceice cântă în biserică, să nu-și silească firea lor pentru a strigă puternic. Nici se zică altele necuviincioase în biserică. Care încă ar fi cele neincuviințate în biserică? Răspunde Zonara tâlcuitorul, a fi cântecele femecești, cele ialnice, (prin aceasta zice și multele

Unele Biserici particulare au chiar aprobat formal rugăciunile, ce au să se facă în biserică. Așa citim în canonul 18. al sinodului (localnic) din Laodichia (la anul 364): Aceeaș slujbă a rugăciunilor totdeauna și în ceasul al nouălea, și seara să fie datorie a face. Tâlcuire. Se vede, că canonul acesta rânduieste, ca de toți să se zică rugăciunile cele întărite de sinod, și nu altele nouă... și că rânduiala lor trebuie a se păzi aceeaș: și nu alcătuiască rugăciuni altele, ori cine ar voi¹⁾. Tot aceea rânduieste canonul 114 (108) din Cartagena (la anul 418 ori 419): „Au plăcut și aceasta, ca rugăciunile cele întărite în sinod, ori prefațiile, ori rugăciunile sfârșitoare (=deslegările), ori rugăciunile punerei înainte, sau punerile mânei (=hirotomiile), de toți să se săvârșască, și nici într'un chip altele împotriva credinței nici odinioară să se zică. Ci cele ce s'au adunat cândva de cei înțelepți, se vor zice²⁾. Pentru ca psalții să nu cânte cântări „nepotrivate și neînșușite (neaprobrate) Bisericii“, cântările bisericesti au fost scrise pe membrane, și numai de pe acestea eră voie să cânte, și nici de pe acestea toți, ci numai psalții cei canonici³⁾. Aceasta e cea dintâiu hotărîre bisericască, prin care Biserica își rezervă dreptul, de a edita cărțile liturgice.

Contra cărților rele, cari au încercat să le introducă în Biserică ereticii, a luptat Biserica foarte serios. Canonul al 60. al sfinților apostoli poruncește: Dacă cineva cărțile necinstitorilor de Dumnezeu cele mincinosuprascrise, ca pe niște sfinte în adunare (biserică) le-ar ceti, spre vătămarea norodului, și a clirosului, să se caterisască⁴⁾; și în tâlcuire și suptînsemnare înșiră mai multe cărți apocrife și eretice. Ereticii au voit să introducă învățăturile lor în Biserică, în cărțile ce se citeau la

tereremuri, și cea peste măsură peștișime a cântărei, sau cele ce pleacă spre curvie«. Suptînsemnarea: »Iară tereremurile și nenanele ce se cântă, nu se arată a fi vechi, ci noue. Pentrucă în scrierile lui Ioan Damaschin și în facerile altor vechi cântăreți, nu se află aceste neînțelese cuvinte și cratimi..., (cari) se fac într'adevăr fără dulceață și îngreuitoare evlavioșilor ascultători, Pentru aceasta rugăm pe canonicestii psalți, ca să cânte sintoma (în scurt), pentru a fi acestea mai frumoase, și să rămăe vreme de a se face și cetire, și canoanele a se cântă mai rar, în care stă tot sufletescul rod al privegherii«.

¹⁾ Pidalion, f. 290, din dos.

²⁾ Pidalion, f. 360.

³⁾ Canonul 15 al sinodului din Laodichia, în Pidalion, f. 289.

⁴⁾ Pidalion, f. 54, din dos.

slujbe, deja dela început, dar cărțile lor au fost oprite a se citi. Această o aflăm deja în jumătatea întâiu al secolului al doilea la Roma, unde, după fragmentul Muratorian, au fost reprobate de Biserică cărțile lui Arsinous, Miltiades și Psalmii lui Marcion¹⁾. În scrisoarea, prin care se anunță Bisericilor caterisirea ereticului episcop Paul din Samosata, între alte învinuiri e și aceasta, că a șters psalmii, ce se obișnuiau să se spună în onoarea Domnului Hristos, și a pus niște femei, să cânte în mijlocul bisericii psalmi făcuți de el²⁾.

Așa, trecând prin multe lupte, au ajuns slujbele bisericesti să fie întocmite și aranjate în cărți, s'a stabilit tipicul. Mănăstirile mai mari aveau fiecare tipicul lor³⁾, și dela acestea au luat apoi rânduiala bisericască și celealalte biserici. Tipicul Bisericii orientale e mănăstiresc, ce se poate observă foarte bine mai ales în slujbele postului mare, unde se vorbește de multe ori despre rânduiala vieții mănăstirești⁴⁾. Aceasta se poate observă adeseori în cântările bisericesti; astfel în Măriria stihovnei dela 21 Ianuarie, Mineiul scrie: „Mulțimile călugărilor pre tine îndreptătorul te cinștim Maxime părintele nostru...!”⁵⁾ Cel dintâiu tipic l'a întocmit stântul Sava († 532). Acesta în vrâșta de 18 ani a intrat în tagma monahală, în care petrecând 76 de ani a lucrat foarte mult pentru Biserică.

Vieața călugărilor orientali — dela firea lor — e mai contemplativă decât a celor apuseni, dar pentru aceea vieața călugărilor orientali dinainte de nefericita desbinare e activă, bogată în merite; vieața călugărilor orientali de astăzi nici asemănă nu se poate cu cea veche. Intre alte lucrări de ale sfântului Sava e și aranjarea slujbelor bisericesti, aprobată de Eutimiu, arhimandritul laurei celei mari. Astfel aranjase sfântul tipicul, încât din el puteă să săvârșească slujba și unul singur, fără să aibă nevoie de cântăreț. Acest tipic lucrat de sfântul Sava s'a prăpădit prin năvălirile barbare, și rânduiala

¹⁾ Cornely, *Introductio* vol. I pag. 171.

²⁾ Eusebii *Hist. eccl.* l. VII, cap. 30. *Migne Patr. Gr. Tom. XX* col. 714.

³⁾ Nilles, *Kalendarium*, Tom. I pag. XLIV.

⁴⁾ În Sâmbăta mare »după opust nu eșim din biserică, ci ședem în locurile noastre. Și întră chielariul, și dă fraților câte o bucată de pâne, și șase smochine, sau finice, și câte un păhar de vin«. *Strașnicul*, tipărit în Blaj la anul 1817, pag. 192.

⁵⁾ *Mineiul* luni lui Ianuarie, București, 1893, pag. 331.

a stabilit-o din nou sfântul Sofronie patriarhul Ierusalimului († 638), iar după el, a renoit-o sfântul Ioan Damaschinul († 780)¹).

Cărțile bisericești, cum le avem astăzi întocmite, sunt opera sfântului Ioan Damaschin. Par'că a aranjat Dumnezeu lucrurile, ca înainte de ce s'ar rupe Biserica orientală, să aibă o unitate în slujbe, carea dacă o va păstră, reunirea se va face mai ușor, nefiind puncte de deosebire și în slujbe. De când cu nefericita schismă, care unei părți a Bisericii îi aduce durere, alteia pagubă, iar între fiii aceluiaș Părinte samănă ură, orientalii, puțini uniți (Ruteni, Italo-Greci), și toți neuniți, au mai adaus mai mult sau mai puțin la cărțile vechi bisericești, dar nici unul din acestea adause nu poartă în frunte semnul de onoare al cutărui sfânt și învățat scriitor bisericesc.

Dr. IOAN BĂLAN.

CRONICĂ.

În cauza sectei pocăiților am primit dela Ordinariatul de Lugoj, dto 17 Aprilie, 1911, Nr. 1018, aceste șire:

„Onorabilei redacțiuni dela „Cultura Creștină“

Blaj.

Străpunem sub /. pe lângă reașeptare, la timp potrivit, cartea „Evangelia și Focul“, în care se spun în grai românesc erorile sectei pocăiților, care deja se lățește prin mijlocul popoului nostru.

Lăsăm în buna chibzuială a Onor. Redacțiuni, a discuta în periodicul ce-l redigează, cu ce modalități și scrieri ar fi a se păși contra acestei secte, ca răului de cu bună vreme să se pună stavilă. *Episcop Vasile*“.

*

Acestei scrisori a P. S. Episcop, ni-s'a părut, că trebuie să răspundem cu următoarele șire, cari credem, că e în interesul cauzei, să fie cunoscute în cercuri cât mai largi:

P. S. Voastră!

La scrisoarea P. S. Voastre din 17 Aprilie, 1911, ce ni-s'a străpus împreună cu cartea „Evangelia și Focul“, prin care

¹) Vezi Acta Martyrum, publicate de Bollandiști, Tom. II pag. 66, citate la Migne, Patr. Gr. Tom. LXXXVII vol. 3. col. 3137.

suntem recercați a discuta în coloanele revistei ce redigiăm: „cu ce modalități și scrieri ar fi de a se păși contra sectei (pocăiților), ca răului de cu vreme să se pună stavilă“, — după serioase debateri asupra chestiei avem onoarea a supune părințeștei bune chibzuirii a P. S. Voastre acest răspuns al nostru.

Și noi ne dăm foarte bine samă de mărimea primejdiei, ce constituie pocăitismul pentru neamul nostru în genere și în special pentru biserica română.

Drept aceea nu poate încăpea nici o îndoială, că suntem gata a sprijini din toate puterile orice acțiune, ce s'ar porni pentru delăturarea, sau mai bine zis, stavilirea acestei mari primejdii a creștinismului român.

Ni-se pare însă, că nu greșim, când emitem părerea, că orice măsuri s'ar lua în acest scop, și oricât de potrivite s'ar părea acelea în odinea ontologică, — realitatea, scopul nu se va ajunge numai atunci, când preoțimea noastră va fi mai adânc străbătută de adevărata sa chemare, când va înțelege, ce va se zică a fi preot al Legii noue, preot după inima lui Hristos. E sigur adevărat, că și pocăitismul, ca oricare sectă pietistică, numai acolo și numai până atunci se poate valida, unde și până când, activitatea preoțimii, fie din lipsa chemării preoțești, fie din lipsa *controlului* absolut necesar — nu corespunde misiunii dumnezeiești, exprimate în cuvintele: „*mergând învățați toate neamurile*“ . . . și „*așa se lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri*“.

Atât lipsa chemării, cât și lipsa unei supravegheri, inspirate de acel „*sitio*“ al sufletelor, — întrucât se găsesc în măsură mai mare, — pot să fie fatale pentru orice biserică particulară, de vreme ce biserică particulară nu se poate răzimi pe ceea ce se cheamă nedefectibilitate, care s'a promis singur bisericii universale. Dar având în vedere cuvintele sf. Augustin: „*Si non es vocatus, fac ut voceris!*“, credem tare, că simptomele, ce învederează o neînțelegere totală sau parțială a chemării preoțești, și înșuș lipsa chemării, se pot delătura, ori cel puțin acoperi prin împlinirea din partea celor chemați, a mandatului sf. Pavel: „*stăi asupra cu vreme, și fără de vreme: muștră, ceartă, îndeamnă cu toată răbdarea și cu învățătura.*“ (2. Tim. 4, 2.)

În cadrele acestei supraveghieri, fie chiar și numai mediate: prin organe ¹⁾ conștii de datorințele ce au — poate fi vorbă și de eficacitatea altor mijloace. Nu stăruim nici asupra catehizării copiilor de școală și a tinerimii adulte, nici asupra predicării cuvântului dumnezeesc pe sama adulților și a administrării conștiențioase a sf. Taine, căci nevoia acestora, în ordinea de idei, ce exprimăm e mai pe sus de orice discuție, și fiindcă sunt lucruri, cari, prin introducerea unui control mai strict, urmează de sine.

Ne permitem însă, să atragem atenția binevoitoare a P. S. Voastre asupra unor mijloace speciale, pe cari le credem potrivite pentru stirpirea pocăitismului. Acestea ar fi: a) editarea de broșuri pentru popor, cari să combată ex professo erorile sectei: fie că s'ar face aceasta în cadrele bibl. pop. a Asociațiunii, fie în cadrele Reuniunii contemplate la Orade — a cărei înființare nu poate se mai întârzie mult; b) scoaterea unei foi populare, ținute în spiritul bisericii noastre; c) răspândirea în cercuri cât mai largi (chiar și pe cale oficială) a ideii misiunilor sacre; și d) reuniunile pii.

Astfel credem noi, că s'ar putea realiza mai sigur și mai potrivit împrejurărilor, în cari trăim, programul Sf. Sale Părintelui Piu al X-lea, care e: „Instaurare omnia in Christo“!

Recercării P. S. Voastre am ținut, să răspundem în feliul acesta, pentru că avem convingerea, că în lupta ce am începe contra pocăiților, și preste tot în lupta deja începută pentru deșteptarea la o nouă și mai creștinească viață a Bisericii noastre, singur în cadrele acestui program putem avea șanse de izbândă.

Blaj, la 30 Maiu, 1911.

Ai P. S. Voastre devotați servi:

Redacția „Cultura Creștină“.

*

„Cultura Creștină“ recomandată. În Cercularul mai nou al diecezei Lugojului, cetim următoarele: „*Cultura Creștină* este numele revistei, pe cari profesorii dela facultatea teologică arhiepiscopoească din Blaj o scot, cu începere dela 1 Ianuarie a. c., de două ori pe lună, cu excepția lunilor: Iulie și August, pe lângă prețul de abonament de 10 cor. la an.

¹⁾ Atari organe, credem, că ar fi vizitatorii, trimiși din centru, cari fără anunțări previi și fără paradă, să controleze activitatea preoțimii noastre, atât a parohilor, cât și a protopopilor.

Numerii până aici apăruiți au justificat speranțele, ce le-am legat de această revistă încă înainte de apariția ei, și au dovedit, că pe lângă „Unirea” își are bine întemeiatul rost și revista aceasta, și că un preot cu cultură modernă, nici nu poate fi fără de a avea o asemenea revistă, din care își poate lărgi vederile și cunoștințele absolut necesare, în păstorirea de azi a sufletelor credincioase.

Recomandăm drept aceea cu toată căldura revista din chestiune și permitem chiar, ca acolo unde condece starea casselor bisericești, să fie procurată pe seama bibliotecelor parohiale, având la finea anului a se compactă și trece la inventarul parohiei. *Episcop Vasile.*“

N'am cerut această apreciere a străduințelor noastre, și dacă totuș a urmat, nu putem decât să exprimăm P. S. Episcop cele mai sincere mulțămite pentru acest nobil gest de adevărat părinte, din care se desface, nu se poate mai limpede, că interesul pentru o presă bună, nu-l ține de una dintre cele din urmă preocupări ale unui Arhiereu.

*

Conflictul sinodal din România. Legea sinodală din 1909 a ministrului Haret, care a întrodus Consistoriul superior bisericesc — un for mai înalt ca S. Sinod — a impus Bisericii statului o reformă presbiteriană, care stă în contrazicere cu canoanele Bisericii orientale. Cei doi mitropoliți a țerii, creați cu puțin înainte de acelaș ministru, precum și ceilalți episcopi și arhieriei — au găsit însă, că legea ar fi canonică, ba chiar arhi-canonică, cum spune dl Iorga. Nu așa episcopul de Roman, P. S. Gherasim Serafin! Acesta a declarat, că nu poate primi legea sinodală și, dupăce protestele ridicate nu i-au fost admise, la 12 Octobree al acelaiaș an — aruncă anatema asupra tuturor episcopilor, cari vor recunoaște-o și vor lucră după prescriesele ei.

Aceasta este geneza conflictului sinodal, care de 2 ani de zile nu numai că n'a putut fi compus, ci din potrivă a luat proporții tot mai mari, așa că azi numai cu foarte multă bună-voință se mai poate numi „conflict sinodal”. Nici nu se mai chiamă așa; i-se zice deadreptul, și — în ziarele din regat — cu litere cetete: *scandalul din Biserica României*. Ministrul Haret a provocat adecă S. Sinod, să judece și caterisască pe „rebelul” episcop, care nici nu vroia să știe de retractarea anatemei. Atunci episcopul de Roman a contestat legitimitatea S. Sinod,

pe motiv, că I. P. S. Primat Atanasie, președintele aceleuia, ar fi vinovat de erezie și immoralitate. Sinodul a crezut, că poate trece la ordinea zilei peste aceste acuze, nejuducând nici pe episcopiscul de Roman: în credința că conflictul se va putea compune cumva, în mod pacinic.

Decât, așteptările S. Sinod nu s'au împlinit. Pace nu s'a făcut. Punctele de acuză ale episcopului de Roman au început să fie ventilate, o revistă specială: „România Creștină“ s'a pus în serviciul acestui curent, care s'a întărit mult prin căderea dela guvern a partidului liberal, și a ministrului Haret. Așa fiind, eră firesc ca compunerea „conflictului“ să fie reluată în sesiunea din acest an a S. Sinod. Noul ministru C. Arion voia cu orice preț să se pună capăt scandalului. Episcopul de Roman e învitat de nou la Sinod. Acesta se prezintă, însă numai pentru de-ași rennoi acuza, cerând de nou proces canonic în potriua lui Atanasie pentru erezie, imoralitate, și acum și pentru plagiat. În aceeași vreme s'a pornit proces canonic și în contra P. Gherasim, pe motiv de resvrătire în potriua S. Sinod. Aceste două procese, preocupă de săptămâni întregă presa din România, trăgând în noroi cinstea și autoritatea clerului și a Bisericii, în așa fel, cum poate nici când înainte. Și în sfârșit nici nu trebuie multă maliție pentru ca să faci asta, căci amănuntele cari au ieșit până acum, și vor mai ieși la iveală de acum înainte, de fapt învederează, cât se poate de limpede, o corupție și destrăbălare deplorabilă.

În sinod s'a discutat mult și cu patimă cum ar fi să se purceadă în judecarea acestor două procese. S'au făcut încercări să înduplece la renunțare de bună voie pe ambii acuzați, dar zădarnic, căci Atanasie nu vrea să renunțe cu nici un preț, iar Gherasim numai în cazul, că mai întâiu va dimisiona Mitropolitul Primat. În sfârșit s'a hotărît conexarea ambelor procese, având să fie judecate paralel; s'a și esmis dejă o comisie de trei, care va ascultă pe martori sub jurământul omoforului, în biserica Sf. Mitropolii, în zilele 30 Mai — 2 Iunie, iar începerea procesului s'a fixat pe ziua de 3 Iunie st. v. orele 9 a. m.

Vom mai reveni asupra celor ce vor urmă, dar ori-cum se va sfârși acest conflict din Biserica României, un lucru e sigur: că de restabilirea păcii sufletești și a încrederei în Biserică, a miilor și sutelor de mii de credincioși, multă vreme nu va putea fi vorbă. (ar.)

„Sfânta Unire“ va fi numirea societății literare-sociale, a cărei înființare s'a hotărât la Oradea-Mare, în 26 și 27 Decembrie, 1910. Statutele societății s'au pertractat în 2 Iunie 1911, din partea membrilor comisiei esmise la Orade. Comisia s'a întrunit în Blaj, la metropolie, sub presidența PP. SS. episcopi Dr. D. Radu și Dr. V. Hossu. Statorirea definitivă a textului statutelor se va face în o nouă întrunire a comisiei, ce va fi cu prilejul adunării generale a Asociațiunii, în August, a. c. — tot la Blaj.

Tăria fiecărei societăți atărnă dela unitatea de gândire, simțire și de lucrare a membrilor, cari și-au prefapt aceiaș țință mare. Unitatea aceasta o asigură în cazul de față organizmul firesc și înțelept, ce se contemplează pentru societatea „Sfânta Unire“: Patronii societății, care va lucra în spirit creștin, gr-catolic, vor fi, natural, arhireii noștri. Presidentul poate fi și mirean, unul dintre vice-președinți trebuie să aparțină clerului, iar membrii comitetului vor fi clerici și laici din întreagă provința mitropolitană gr-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Presidentul, vice-presidentul — laic și membrii laici din comitet prin destoiniciile și auctoritatea lor vor avea să fie și mijlocitorii prețioși între societate și între publicul mare.

Societatea „Sfânta Unire“ va avea nobila năzuință de a lumina mințile și a încălzi inimile membrilor, de a face în toate chestiunile vitali opiniune publică adevărată și corectă, și de a duce, prin scrieri și diferite reuniuni, puse sub a ei ocrotire, binefacerile culturii creștine în toate părțile, până, și în cea mai umilă casă țărănească.

Dorim, ca zorile anului viitor să poată saluta societatea „Sfânta Unire“, în toiul activității, ce vre-a s'o înceapă și s'o continue în numele Domnului păcii și al iubirii. (sr.)

*

„Noui scandaluri în Vatican“. Așa se chiamă în „Seara“ din București: cazul Verdesi. Dar nu numai „Seara“, ci întreagă presa îndușmănită cu ideile creștine a urmat, săptămâni de-arândul, acelaș tenor, vestind lumii, că chiar în centrul Bisericii catolice un preot, și încă iezuit, *Bricarelli* cu numele, a violat secretul sacramental, și că în această afacere e amestecat și însuș capul „infallibil“ al acestei Biserici, Piu al X-lea. Un nou scandal deci, și încă unul din cele mai exploatabile! Cum nu? E vorbă doar de compromiterea unui sacrament aproape specific catolic, și în legătură cu el, de com-

promiterea întregii tagme preoțești, care, cu un farisaism diabolic, ascultă și ispitește cele mai intime taine ale sufletelor, supt pretextul de-a împlini porunca dumnezească, în realitate însă pentru de a avea în mână o armă de spionaj, „un mijloc de-a afla secrete de familie, ca la urmă să fie exploatate după trebuințele împrejurărilor“.

În fața acestor acuze de cea mai mare greutate, oricine care înțelege ce va se zică secretul sacramental, a trebuit să fi avut credința, că confesarul Bricarelli față de penitentul Verdesi, nu va putea să-și apere nevinovăția, de cumva Verdesi de fapt i-a destăinuit în spovedanie lucrurile, despre cari îl acuză, că le-a tradat, frângând sigilul. Și asta tocmai în urma secretului, ce trebuia să-l păstreze. Se prea putea adeva, că Verdesi să fi descoperit lui Bricarelli lucrurile din chestie, în mărturisire, și atunci să fi tot fost nevinovat, Bricarelli nu ar fi putut scoate o singură vorbă de apărare. Dumnezeu a voit însă, să fie altfel! Anume Verdesi a denunțat *afară de mărturisire*, și în scris, pe cinci preoți moderniști, rugându-l pe Bricarelli, să aducă aceasta la cunoștința Sf. Părinte, nimicind apoi scrisoarea lui. Noroc, că Bricarelli încă nu făcuse aceasta, când ieși V. cu acuza sa, și cum toată chestia nu avea nici o legătură cu spovedania, fiind de altă parte în joc cinstea preoțimii întregi, cu îngăduința Sf. Părinte, a pornit proces de calomnie în contra lui Verdesi, la tribunalul civil.

E cel dintâiu proces acesta, când forurile civile au fost chemate să judece o chestie de atare natură. O mulțime de avocați francmasoni au luat apărarea lui V., dar în fața dovezilor lui Bricarelli: autograful lui V. și o scrisoare a cardinalului Respighi, scrisă din încredințarea Papei, în care se constată că Papa a știut despre modernismul celor 5 preoți înainte, de ce i-ar spus despre ei B., — toată pledoaria le-a fost în zădar. *Verdesi e judecat pentru calomnie la 10 luni închisoare*, 833 lire amendă, și la purtarea speselor de proces. *Verdesi rămâne deci calomniator ordinar*, iar Bricarelli n'a frânt sigilul sacramental! Tot „scandalul“ a fost ca o beșică de săpun, care oricât de mare să fi fost umflată, ori poate chiar de aceea — s'a spart mai iute de cum au crezut, cei ce cred în astfel de beșici. Să nu creadă însă nime, că aceea presă, care a crezut, că trebuie să încarce cu cele mai grele insulte o preoțime întreagă, va găsi de cuviință, să facă retractările cuvenite. Nu! Asta nu intră în cadrele presei moderne. (ar.)

„Vrem o credință“, o credință în Dumnezeu Creatorul preaputernic și guvernatorul preînțelept al Universului, a cărui idei revelate să le și mărturisim și să le traducem și în viața de toate zilele. Aceasta trebuiește, fiindcă societatea, pe lângă orice știință, avere și putere armată, de cari ar putea dispune, nu va fi în stare să încunjure catastrofa, ce o amenință. Ea se va prăbuși, dacă nu practisează adevărurile de credință și morală creștină, ignorate și desprețuite chiar de mulți, deosebit, din șirul inteligenței laice. E lucru știut, că mare e numărul acelora cari se ocupă bucuros cu orice, numai cu adevărările de credință nu, și respectează orice, numai principiile creștine îi supără. Sunt preocupați în așa măsură, cât nici nu vreau să se ocupe cu lucruri religioase, decât ca să le batjocorească. Și în aceasta residă cel mai mare rău. Dacă s'ar ocupa, ar admira și ei „splendoarea și cultura morală a creștinismului“ (vorbele puțin credinciosului Göthe), și-ar întoarce fața spre Iisus, centrul luminos al întregii revelațiuni și s'ar dori spre acest Izvor de viață, despre care chiar și Napoleon cel Mare, când petrecea pe insula sf. Elena, a scris următoarele:

Inaintea sufletului meu am pus pilda lui Alexandru cel Mare și a lui Caesar, sperând, că voiu întrece faptele lor și voiu trăi pururea în amintirea oamenilor. Dar, în sfârșit, întru cât trăiește Caesar? Intru cât trăiește Alexandru cel Mare? Cine îi cunoaște, cine se ocupă de ei? Cel mult îi cunosc după nume... Locul de frunte a numelui lor e sala de învățământ: teme frumoase pentru deprinderi scolastice. Așa de mult a căzut eroul Alexandru, atât de tare a căzut împărătescul Caesar, ut pueris placeant et declamatio fiant. —

În fața acestora, în lumea întreagă e un singur nume, care trăiește; acesta e numele unui bărbat, care trăiește retras de lume și moare ca un făcător de rele. De atunci au trecut optsprezece veacuri și încă tot mai ține în stăpânirea sa spiritul omenirii. Lumea a aruncat-o în potestatea lui și n'o îngăduie. Purtătorul acestui nume stăpânește preste cele mai diferite națiuni, între împrejurarile cele mai deosebite, în mijlocul celor mai culte și acelor mai necioplite neamuri și în toate clasele societății. Inaintea lui se pleacă fruntașul și cel de condițiune de jos, cel avut și cel sărac. Milioane de suflete comunică cu el, se încred în cuvântul lui și doresc prezența lui. În cinstea lui oamenii ridică multe și splendide palate; chipul lui, care îl înfățișează în ceasul celei mai mari umiliri, îl pun, ca un semn de biruință, în orașele superbe, pe sate, în colțurile stradelor și pe piscurile munților. Chipul lui sancțifică salele strămoșilor, locuințele private și dormitoare; în artă chipul acesta e obiectul revelației celor mai mari puteri intelectuali. Oamenii, în viață, îl poartă în inimile lor, iar în

lupta cu moartea pe el cade privirea ochiului obosit. Aici e așadară cineva, care nu-i numai nume, numai închipuire, ci e realitate. A murit și s'a depărtat și totuș trăiește, trăiește ca idealul puternic al generațiunilor, ce se schimbă, trăiește ca cauză motivă a mii de evenimente, cari împun stimă și venerațiune. Ce nu ajung alții cu munca întregii lor vieți, el ajunge cu ușurință. Poate fi acela mai mic ca divin? Cine este El, dacă nu însuș Creatorul, stăpânul suprem al operelor sale, spre care instinctiv se întorc ochii și inimile, fiindcă e Dumnezeu și Părintele lor." (sr.)

*

Congresul internațional împotriva alcoolismului se va ține în a. c. la Haga, din 11—16 Septemvrie. Ideea congreselor internaționale, împotriva alcoolismului, s'a cristalizat în o conferință ținută în 1885, la Antwerpen, din partea mai multor bărbați cuminte și de inimă, cari au discutat asupra mijloacelor, ce trebuie luate împotriva acestui rău mare al omenimii. De atunci s'au ținut 12 congrese. Al treisprezecelea va fi cel din Haga.

Congresele internaționale împotriva alcoolismului sunt de mare însemnătate. Lor e de a se mulțami faptul, că chestia aceasta a ajuns în discușiune aproape în toate parlamentele și că s'au adus legi și ordinațiuni, în unele state, mediocre, în altele bune, ori chiar foarte bune, a căror aplicare însă e defectuoasă în multe locuri pentru păcătoșenia celor dela administrație.

Programul congresului din Septemvrie a. c. e alcătuit deja. Cuprinde 2 capitole: 1) lupta statului — și 2) lupta societății contra alcoolismului. Obiectele se vor discuta în ședințe paralele. Șirul întâiu de ședințe va cuprinde: a) O privire generală asupra legislației în legătură cu alcoolul; b) Opțiunea locală (îndreptățirea comunelor de a decide cu majoritate de voturi, dacă permit, ori nu vinderea spirituoaselor pe teritoriul lor; c) Alcoolismul în colonii; d) Tribunalele și acuzații alcoolici: internare obligatoare și e) Cum să se câștige guvernele și parlamentele pentru lupta în contra alcoolismului? — În al doilea șir de ședințe se va discuta: 1) Cari societăți sunt mai bune, cele neutre, ori cele confesionale? Condițiunile unei organizări bune la țară și la orașe; c) Mijloacele indirecte de luptă (orașele-grădini, coloniile pentru bețivi); 4) Ingrijirea di-

rectă a alcoolicii, afară de aziluri și în aziluri și 5) O temă medicală împotriva alcoolului. (sr.)

*

Stări din Portugalia. Spaniolul *Norberto Torcal*, redactorul foaiei „El Noticiero“, despre care am vorbit în coloanele revistei noastre, a fost prin luna Martie la Lissabona, capitala Portugaliei, ca în persoană să vadă stările deplorabile ale țării cândva înfloritoare, și să conferească cu politicianii cei mai de frunte monarhiști și republicani. Iată impresiile lui:

Prima impresie, ce te izbește întrând în Portugalia este mizeria profundă economică, ce stăpânește pretutindenea. Revoluția subită, care în câteva ore a schimbat înfățișarea externă a națiunii, a promovat numai și sporit mizeria masselor poporului. Înfațișarea capitalei portugheze întristează sufletul vizitatorului. Portul de mare minunat e aproape părăsit; teatrul renumit San Carlos e închis, căci publicul de altădată nu-l mai cercetează; palaturile nobililor sunt mute, căci nici un banchet, nici o recepție, nici baremi o simplă sindrofie, nu invită publicul în salele lor; stradele ș-au pierdut animația de mai demult; negoțul stagnează și firme comerciale, cari au la spate o istorie de succes și reputație aleasă pentru soliditate financiară, bancrotează zi de zi; în toate părțile e popor fără lucru, și muncitorimea nu are hrană destulă. Da, chinurile foamei se simt în multe case umile.

Un bun prietin de al meu, care m'a însoțit prin stradele Lissabonei, explică starea aceasta tristă astfel: Nu te surprinde de ceea-ce vezi. Familiile bogate devotate vechiului regim au părăsit țara, și absența lor a paralizat comerțul. Toate orașele spanice aproape de granița portugheză — Vigo, Tuy, Pontevedra, Ferrol, etc. — îs pline cu refugiați portughezi iluștrii, cari caută acolo scăpare de tirania și despotismul, introduse de regimul teroarei de acum câteva luni.

„Viața în Portugalia e imposibilă astăzi nu numai persoanelor cu porniri religioase, ca clerici, și catolicii practici dintre mireni, ci și adevăraților iubitori de libertate, cari nu se pot împacă să-și vadă țara subjugată de caprițiul unei mâni de politicieni, cari o necinstesc și încătușează.

Greșala fundamentală a guvernului revoluționar a stat în încercarea nebună de-a întări poziția republicei prin violență și terorism și persecutarea adversarilor politici. A început cu

suprimarea presei opoziționale monarhiste, ca și când în chipul acesta ar putea sufoca conștiința publică; și în această direcție, aveau s'a făcut vinovat de ilegalități enorme. O pildă să fie destulă: În Vizeu se publică o revistă *El Catolicismo Social*, care, cum indică numele, n'a luat parte în luptă politică și nici n'avea interese politice. Guvernorul civil din Vizeu totuși suprimă foaia; nu numai atâta, ci opri totodată tipografiei aceleia sub pedeapsa cea mai gravă, să tipărească sau publice ori-ce soiu de publicație periodică, fie ea de ori-ce gen sau direcție.

„De prezent există în Lissabona numai un singur ziar de zi nerepublican, A Naçao, organul partidului Legitimist (Miguelista). Vieața i-a fost cruțată din partea regimului Braga, sub condiția, că nu se va ocupa nici mult, nici puțin, nici direct, nici indirect, cu chestii politice. Toate celelalte foi opoziționale din Lissabona, Coimbra, Oporto scl., au fost suprimate prin decret ministerial, văzându-și mai întâi jefuite și prădate oficiile din partea plebei, cu aprobarea netăinuită a coteriei lui Braga. Tot această măsură s'a luat și față de monarhiști. Sub pretextul infam că guvernul nu poate răspunde pentru vieața lor, au fost invitați din partea autorităților să părăsească țara și să-și caute airea domiciliu. Cei mai calmi și mai cutezători dintre ei, cari au refuzat să-și părăsească patria sunt jertfele zilnice ale violenței, insultelor, atacurilor. Scopul tuturor acestora este asigurarea trimfului republicanilor la alegerile viitoare“ (Aceasta s'a și întâmplat cum știu cetitorii noștrii. Halal de așa învingere!!)

Correspondența sfârșește apoi cu relevarea discursului, ce l-a ținut în Madrid, în Ateneu, Don Segismundo Moret, președinte al consiliului ministerial, care declară, că Portugalia va fi în curând iarăș monarhie, „glorioasă ca în zilele gloriei ei celei mai strălucite“.

Să te miri deci, dacă Pontificele Roman, Piu, X a pășit cu atâta energie contra acestui regim? Dacă a însuflețit episcopatul și clerul să-i opună rezistența pasivă? (X.)

*

Alegerile din Austria. În momentul când se tipărește ultima coală a revistei, nu știm încă rezultatul lor. Ceasurile proxime ne vor aduce siguranța, dacă partidul ce are scris pe steagul său: „Creștinismul în toată manifestările vieții publice și private“ — partidul social-creștin — și-a menținut numărul de mandatar, ca și în trecut, ori ba. Toate semnele arată că nu e departe timpul, când în parlamentele tuturor țărilor lupta mai viitoare se va da pe tema credinței.

TELEFON.

D. Zaranđnadas. Am avut prilej, să împărtășim Dlui Senior însuflețirea, ce aveți pentru scrisese sale, precum și observarea ce-i faceți. Vă roagă ca și pe viitor să ne scrieți tot noauă, ce vreți să-i comunicați dănsului. — Partea ce mai restează din Mineiu, de fapt va fi cuprinsă într'un singur volum, care va fi gata, credem, cam în decurs de un an.

P. Gerliște. Da, am cetit și noi foisoara din Nr. 53 al »Telegrafului Român«, în care se publică două documente privitoare la consacrarea, întru arhiepiscop, alui *Joseph René Villatte*, parizian din naștere, american prin naturalizare, și — adaugem noi — indian prin consacrare, care s'a făcut după formele ritului latin (?), din partea alor trei Arhieriei siro-jacobiți. Să zicem, că documentele sunt autentice — de ce le-am trage la îndoială? — dar dovedesc ele oare, că Mons. Villatte ar fi arhiepiscop *catolic*, adeca arhiepiscop, care stă în comuniune cu S. Scaun dela Roma?! E sigur, că asta n'o crede nici »T. R.«, căci ce rost ar fi avut ca un american naturalizat, născut în Paris, să peregrineze tocmai în *Hulsdorf Colombo din Ceylon*, pentru a putea fi consacrat întru arhiepiscop *catolic*.

Și-apoi presa catolică, și »cea influințată de catolici«, — adeca noi — nici când, și nici unde, n'am scris decât aceasta. — Veți fi putut observă însă, că nici frații neuniți nu mai fac capital din dragostea față de biserica României a acestui »Vântură-țară«.

G. Galați. Da, se poate. Abonamentul DVoăstre expiră deci la 30 Septemvrie 1911.

Dr. H. Beiuș, Dr. F. Cluj, Dr. B. Vulcan. Primit cu mulțămită. — Vor urmă îndată, ce vom dispune de loc.

SUMARUL :

Ioan Georgescu: La venirea Spiritului Sfânt. — **Canonistul:** Câmpul de luptă al revistei »Cultura Creștină«. — **P. Hellon S. J.:** Problema vieții (III. Articol final). — **Dr. Vasile Moldovan:** Credințe deșarte. — **Zenove Păclișan:** Mărunțișuri istorice. — **Dr. Ioan Bălan:** Limba cărților bisericești (VIII). — **Cronică:** În cauza sectei pocăiților; »Cultura Creștină« recomandată; Conflictul sinodal din România; »Sfânta Unire«; »Noui scandaluri în Vatican«; »Vrem o credință«; Congresul internațional împotriva alcoolismului; Stări din Portugalia; Alegerile din Austria. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: **Dr. Alexandru Rusu.**

Proprietar-editor: **Comitetul de redacție.**
